

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

* EBÛ HAFS el-KETTÂNÎ *
* VE CÜZ'Ü *

"Yüksek Lisans Tezi"

Mehmet AYKAÇ

Danışman :
=====
Y.Doç.Dr. Râşit KUÇUK

istanbul - 1987

İ Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz	1
Kısaltmalar	4
Transkripsiyon	5
Giriş	6
I. el-KETTÂNÎ'NİN YAŞADIĞI ASIRDA BAĞDAT VE ÇEVRESİ	7
II. IV. h. ASIRDA HADİS'İN DURUMU	10

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

EBÛ HAFS el-KETTÂNÎ'NİN HAYATI İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

A. Ebû Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî'nin Hayatı. 16	
1. İsim, neseb ve doğumu	16
2. Tahsil hayatı	17
3. İlmî seyahatleri	18
4. Ölümü	18
B. el-Kettânî'nin Hocaları	20
I. KIRAAT HOCALARI	20
II. HADİS HOCALARI	27
C. Talebeleri	40
D. Eserleri	47

E. İlmî Şahsiyeti	48
-------------------------	----

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

I. CÜZLER HAKKINDA GENEL BİLGİ	51
II. el-KETTÂNÎ'NİN CÜZ'Ü	52
A. Cüz'ün Tavsif ve Tanıtımı	52
B. Cüz'ün Muhtevâsı	54
a) Cüz'ün Sahâbe râvileri ve rivâyet sayısı ..	56
b) el-Kettânî'nin kendilerinden Cüz'ünü rivâ- yet ettiği hocaları ve rivâyet sayısı	57
C. Cüz'ün el-Kettânî'den sonra rivâyeti	58
D. Cüz'ün müstensihi	60
E. Cüz'deki hadislerin hadis edebiyâtına intikâli.	62
F. İndeksler	67
1. Hadislerin konu indeksi	67
2. Hadislerin alfabetik indesi	73
G. Sonuç	75a
H. Bibliyografiya	76
I. EKLER (Fotokopiler)	83

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

A. Metin ve Tahrir	96
--------------------------	----

ÖNSÖZ

İslâm'ın gerçek çizgileriyle kavranması bu dinin mensupları için ne kadar önemliyse, ilim dünyası için de aynı derecede önemlidir. Müslümanlar bu sayede geçmişlerini öğrenip geleceklerini sağlam istikâmetlere yöneltmek imkânını bulurlarken ilim adamları da asırlarca dünya kültür ve medeniyetine önderlik eden İslâmîyeti gerçek hüviyeti ile değerlendirme fırsatını bulacaklardır.

Peygamberimiz (s.a) son Peygamberdir. Allah (c.c.) ona İslâm'ı tebliğ ettirmiş ve onu "En Güzel Örnek" kılmıştır (33 Ahzâb/21). Bunun içindir ki bütün Mû'minler onu ellerinden geldiği kadar örnek edinecekler, yaptıklarını tekrarlayacak, emirlerini uygulacaklardır. O halde İslâmîyet'i gerçek mânâsı ile anlamak herşeyden önce onun terbiyecisi ile temsilcilerini yanlışsız bilmeye bağlıdır ve dolayısıyla onlardan bahseden rivâyetleri doğru değerlendirmek gerekir. Bu ise hadis ilminin görevidir. Kanaatımızca bu hususta, hadisin ilk yazılı kaynakları olarak kabul edilen sahife ve cüzlerin incelenmesinin de ayrı bir önemi vardır. Bunu göz önünde bulundurarak el-Kettânî'nin cüzü üzerinde çalışma yapmak istedik.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte

el-Kettânîyi daha iyi tanımak ve cüzünde topladığı hadisleri değerlendire bilmek için onun yaşadığı devir olan h. IV. asrı kısa bir incelemeye tâbî tuttuk. Birinci bölümde el-Kettânî'nin hayatı ve hocalarıyla talebeleri hakkında kaynaklardan nakiller yaptık; kaynaklardan edindiğimiz intibalara ve kanaatlerimize işaret ettik. İkinci bölümde cüzler hakkında genel bilgiler verdikten sonra el-Kettânî'nin cüzünü tavsif ve tanı-tım esaslarına göre inceledik. Bu bölümde, cüzde hadisi bulun-nan Sahâbelerle Musannifin hocalarının bir listesini verdik. Pratiklik sağlamak amacıyla da hadislerin tahricinden elde edilen neticeyi bir şemayla göstermeye çalıştık ve araştırma-mıza temel olan cüz mikro-filmlerini de bu bölüme koyduk.

Üçüncü bölümü teşkil eden Arapça kısmında ise hadisle-rin tahricini yapmaya çalıştık. Tahriç çalışmamızda hadis ki-tapları belirtilirken Concordance'ın takip ettiği sıra esas alınmış olup kitap ve müellife işaret etmek üzere aşağıdaki isimler kullanılmıştır.

البخارى	الترمذى	الدارى
مسلم	النسائى	الموطأ
ابوداود	ابن ماجه	احمد بن حنبل

Hadislerin tahricinde mümkün olduğu kadar lafzî rivâyetler gö-zetilmiş ve küçük farklar için herhangi bir izâh getirmeyip belirtilmesini gerekli gördüğümüz büyük farklara ve diğer önem-li hususlara yer geldikçe işaret edilmiştir.

Tezimizin Türkçe bölümünde sık sık geçmekte olan şahıs

ve kitap isimleri Türkçedeki kullanılışları gözönünde tutularak lââm-ı tarifsiz yazılmışlardır. Lam-ı tarif sadece müellifimizin adında ve bazen de olması gereken diğer isimlerde muhafaza edilmiştir. Şahıs isimlerinden sonra parantez içinde ilk rakam hicrî, ikincisi milâdî olmak üzere vefat tarihleri verilmiştir. Dipnotlarında şahıs ve kitap isimleri mümkün olduğu kadar kısaltılarak yazılmıştır. Metinde rahatlık ve pratiklik sağlamak amacıyla transkripsiyon kullanılmamış, yalnız bibliyografyada kısmen kullanılarak hazırlanan liste baş kısmında verilmiştir.

Araştırmamız esnasında değerli vakitlerini bizim için ayıran, tavsiye ve ikazları ile çalışmamıza yön veren muhterem hocam Y.Doç.Dr. Râşit Küçük'e ayrıca muhtevâdan şekle kadar birçok konularda kendilerinden istifâde ettiğim değerli hocalarım Y.Doç.Dr. M.Yaşar Kandemir ile Y.Doç.Dr. İsmail L.Çakan'a sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım. Bu çalışmanın her safhasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarıma da teşekkürlerimi sunmayı zevkli bir vazife bilirim.

Mehmet AYKAÇ

İstanbul-1987

K I S A L T M A L A R

a.e.	: aynı eser
a.g.e.	: adı geçen eser
a.y.	: aynı yer
b.	: İbn
bk.	: bakınız
h.	: hicrî
ktp.	: kütüphane (si)
Muh.	: Muhammed
nu.	: numara
r.a.	: radiyallahu anh
s.	: sayfa
s.a.	: sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	: tahkik
trc.	: tercüme
ts.	: tarihsiz
v.	: vefatı
vd.	: ve devamı
vr.	: varak
y.bsk.	: yeni baskı

TRASKRİPSİYON İŞARETLERİ

'	'
ث	s
ح	h
خ	h
ظ	z
ص	s
ض	d
ط	t
ظ	z
ع	c
ق	k

G İ R İ Ş

IV.h.ASIRDA BAĞDAT VE HADİSİN DURUMU

I. el-KETTÂNÎ'NİN YAŞADIĞI ASIRDA BAĞDAT VE ÇEVRESİ

Halife Mu'tasım zamanında (218-227/833-842) Türkler hilâfet sarayına nüfuz etmişlerdir. 334/945'den itibaren, Şif Büveyhîler halifeleri dünyevî hakimiyetlerine almışlardır. Bu hakimiyetleri Tuğrul Bey'in 447/1055'de Bağdat'a girişine kadar 113 sene sürmüştür. IV. h. asrın Bağdat'ı, Arap, Fars, Türk ve diğer unsurların birbirleri ile giriştikleri siyâsî ve fikrî mücâdelenin bir sahnesi durumuna gelmiştir. Sünnîlerle-Şifiler, Türklerle-Deylemliler arasında sık sık kanlı kavgalar çıkmaktadır. Bazen Sünnî fıkıh mezhepleri bile, kendi aralarında kan dökmeye kadar gitmektedirler. Hicrî IV. asır, İslâm tarihinin en karışık, en acı devrilerinden biridir.¹

Sünnî Abbâsî halifesi siyasî hâkimiyetini yitirmiştir.

1. Mes'ûdî, Murûc, VIII, 287; İbnü'l-Esîr, Kâmil, VIII, 337; İbn Hallikân, Vefeyât, II, 159; Zehebî, İber, II, 119; Hitti, İslâm Tarihi, III, 740.

Şia 351/962 senesinde, Bağdat camilerinin kapılarına Muaviye'ye küfürnâmeler asıyor, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e lânet okuyabiliyordu.¹

Ertesi sene Bağdat'ta ilk defa olarak 10 Muharrem Kerbelâ mâtemi alayışli bir şekilde icra edilmekte, fakat başlarında halifenin bulunduğu Ehl-i Sünnet bunlara engel olacak iktidarı gösterememektedir.²

Halife el-Kâdir'in hilâfeti (381-422/991-1031) Bağdat'ta Sünnîlere nisbî bir dîni hâkimiyet sağlamıştır. Nitekim halife 394/1004 senesinde Şia'dan bir âlimin Kâdıyu'l-kuzâtlığına engel olabilmıştır.³

"İşbu halife, Hatîb'in verdiği bilgiye göre, hadisciler tarzında bir usul kitabı yazmış, bunda Sahâbenin fazîletlerini kaydetmiş, II. Ömer'in fazîletlerini anlatmıştır. Mu'tezileyi ve "Kur'an mahluktur" diyenleri tekfir etmiştir. Bu eseri Mehdî Cami'inde, "Ashâbu'l-Hadîs" meclisinde her cuma okuyor ve halk da onu dinliyordu."⁴

Sünnî-Şîî kavgası bu durumda iken Ehl-i Sünnet mezheple-

1. İbnü'l-Esîr, VIII, 542-543; Suyûtî, Hulefâ, s. 400

2. İbnü'l-Esîr, Kâmil, VIII, 549; Zehebî, İber, II, 89.

3. İbnü'l-Esîr, Kâmil, IX, 182.

4. Hatîb, Tarîhu Bağdâd, IV, 37-38.

ri de kendi aralarında büyük bir huzursuzluğa itilmişler, zaman zaman tasavvur dışı hareketlere girişmişlerdir.

Mu'tezile'nin hucumları karşısında bunalmış hadîs ehline, onların silahlarını kullanarak büyük bir savaş gücü aşılarmış bulunan Eş'arî'nin (260-324/873-935) III/IX. asrın sonlarında ortaya koyduğu Ehl-i Sünnet Kelâmı Hanbelîlerle Şâfiîleri birbirine düşman etmiş ve arasına kılıç bile çektirmiştir.¹

Daha 317/929 senesinde, hilâfet merkezinde, Hanbelîlerin, tecsim kokan bir hadîsi müdâfaa etmelerinin sebep olduğu büyük bir fitnede, pek çok şehid! verilmiştir.²

Kelâm sahasında mu'tezile hâlâ sesini duyuracak durumdadır. 356-381/967-991 senelerinin Kâdiyü'l-Kuzât'ı Mu'tezilî idi. Fakat el-Kâdir'in hilâfetinde Bağdat'ta i'tizâl günyüzü görememiştir.³

Görüldüğü gibi el-Kettânî'nin yaşadığı dönem, Ehl-i Sünnet açısından genel görünüm itibariyle hiç de iç açıcı gözükmemektedir. İşte böyle bir durumda (Ehl-i Sünnete arka çıkıp, onlara yardım etmek ve sahîh itikâdın yerleşmesini sağlamak maksadıyla olsa gerek) el-Kettânî, adı geçen hadîs mecmuasını derlemek lüzumunu hissetmiştir.

1. Hatîb, Şeref, s. 22.

2. İbnü'l-Esîr, Kâmil, VIII, 213; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 162; Suyûtî, Hulefâ, s. 384.

3. Hatîb, Târîhu Bağdâd, X, 367; İbnü'l-Esîr Kâmil, IX, 91; İbn Kesîr, Bidâye, XII, 91.

II. IV. h. ASIRDA HADİS'İN DURUMU

III. h. asırdan IV. asrın yarısına kadar süren devrede hadîs ilimleri ayrı ayrı tedvin ve tasnif edilmiştir. Bu devre tasnif asrıdır, hadîs edebiyatının altın çağıdır. Çünkü bu asırda hadîs ilimleri tam anlamıyla işlenmiş, hadîs kitaplarının en önemlileri ("kütüb-i sitte") bu devrede te_lif edilmişlerdir.¹

Bu dönemde telif edilen hadîs kitapları genellikle iki usulde yazılmışlardır :

a) Ale'r-ricâl, Sahâbî râviler esas alınıp bazen tam, bazen yarı alfabetik bir sıra içinde bir râviden rivâyet edilen hadisler, konusu gözetilmeksizin sıralanır, sonra bir başka sahâbînin rivâyetine geçilir.

b) Ale'l-ebvâb. Hadisler konularına göre bir taksim ve telif tabi tutulur. Bu usul, hadisleri değerlendirme açısından daha elverişlidir.

IV. h. asırda da "sahih hadisleri derleme" konusunda eserler vücuda getirilir. Bu hususta, İbn Huzeyme (311/923) ve İbn Hibbân (354/965) en belirgin iki şahsiyettir.

III. asırda hadîs ilimleri, her biri, müstakil bir branş olarak -"İlmü'l-ehâdîsi's-sahîh", "İlmü'l-mürsel", "İlmü'l-esmâ ve'l-künâ", "İlmün-nâsih ve'l-mensûh", "İlmü'l-ilel

1. bk. İ.L. Çakan, Anahatlarıyla Hadis, s. 118-119.

ve ma'rifeti'r-ricâl" gibi-gelişmiştir.

Hadîs ilimleri yönünden IV. h. asır, III. asrı takip etmiştir.

IV. asırda, usul konularının tamamını içine alan "Câmi" eserler yazılmıştır. Âlimler ilk tedvin devri eserleri üzerine eğilmişler, bir branşta, aynı konuda yazılmış olan muhtelif eserlerdeki bilgileri birleştirmişlerdir. Bunun yanında öncekilerin eksik bıraktıkları noktaları tamamlamışlar, bunu yaparken de, bilgileri senedleriyle nakletmişlerdir. Sonra bu bilgiler üzerine ta'likler yazıp bazı neticelere varmışlardır.¹

Bu dönemde yazılan ilk câmi usul kitabı, "el-Muhaddisü'l-fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâ'î"dir. Bu eseri Kadı Ebû Muhammed er-Râmehurmuzî el-Hasen b. Abdirrahman b. Hallâd (360/970) telif etmiştir.

Daha önceki hadîs âlimleri gibi İbn Hacer el-Askalânî (852/1448) de, hadîs ıstılahları konusunda yazılan ilk kitabın er-Râmehurmuzî'nin "el-Muhaddisu'l-fâsıl"ı olduğunu kabul eder.² Bununla birlikte, bu kitabın bütün usul konularını içine almadığını söylemektedir.³ İkinci kitap olarak da, el-Hâkim Ebû Abdillâh en-Neysâbü'rî (405/1014)'nin "Ma'rifet-ü ulûmi'l-hadîs"

1. Ebû Zehv, Muhaddisûn, s. 423-429.

2. İbn Hacer, Nuhbe, s. 9; Hâkim, Ma'rife, (Mukaddime).

3. İbn Hacer, a.g.e, s. 10.

4. İbn Hacer a.g.e, s. 11.

ini zikreder.

IV. h. asırda "Câmi" eserlerin telifinden sonra hadîs ilimleri konusunda tedvin faaliyetleri başlamıştır.¹

er-Râmehurmuzî ve el-Hâkim en-Neysâbü'rî'den başka IV. h. asırda hadîs dalında şöhret bulmuş olan zevattan bazıları şunlardır :

1. et-Tahâvî, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed (321/933)²
2. İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman (327/939)³
3. Kâsım b. Asbağ, Ebû Muhammed el-Endelûsî (340/951)⁴
4. İbnü's-Seken, Ebû Ali Saîd b. Osman el-Mısırî (353/964)⁵
5. İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed el-Büstî (354/965)⁶
6. et-Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (360/971)⁷

1. Koçyiğit, Hadis Tarihi, s. 265.

2. bk. İbnü'n-Nedîm, Fihrist, s. 292; Leknevî, Fevâid, s. 31, 34; Ziriklî, A'lâm, I, 197; Kehhâle, Mu'cem, II, 107.

3. İbn Ebî Ya'lâ, Hanâbile, II, 55; Zehebî, Tezkire, III, 829-832; Ziriklî, A'lâm, IV, 99.

4. Zehebî, Tezkire, III, 853-855; Ziriklî, A'lâm, VI, 7.

5. Zehebî, a.g.e., III, 937-938; Ziriklî, a.g.e., III, 151.

6. Safedî, Vâfî, II, 317; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 259; Zehebî, a.g.e., III, 920, İbn Hacer, Lisân, V, 112.

7. İbn Ebî Ya'lâ, Hanâbile, II, 49; Ziriklî, A'lâm, III, 181.

7. ed-Dârekutnî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer (385/995)¹
8. el-Hattâbî, Ebû Süleyman el-Büstî (388/998)²
9. İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshak el-İsfehânî (395/1005)³

IV. asrın sonlarına doğru hadis öğrenimi'nin mescitlerden medreseye kaydığını görmekteyiz.⁴ Önemli tahsil müesseseleri olan medreselerin ilk defa Abbâsîler devrinde, İbn Fûrek (406/1015) ve Beyhakî (450/1058) adına kurulduğunu düşünürsek, el-Kettâni'nin yaşadığı üçyüzlü yıllarda hadis öğretimi mescitlerde yapılmaktadır. Medereselerin geçerlilik kazandığı devirlerde de câmiler ve mescitler yine ilim ve kültür merkezi olarak kullanılmaktadır. Buralarda yalnız ilâhiyat ve felsefe (ilmü'l-kelam) değil, Arap filolojisi ve edebiyat dersleri de okutulmaktadır.⁵

IV. h. asır hakkında kitap telif eden müsteşrik Adam Metz, h. 300 seneleri civarında Bağdat'ta yirmi yedi bin civa-

1. İbnü'l-Esir, Gâye, I, 558-559; Zehebî, Tezkire, III, 991-995;

2. Zehebî, Ma'rife, s. 281-283; Ziriklî, a.g.e, V, 130; Kehhâle, Mu'cem, VII, 157.

3. Zehebi, Tezkire, III, 1018-1020; Ziriklî, A'lâm, II, 304.

4. M.T. Okıç, Tetkikler, s. 102.

5. Nehrü'd-Dücâc, hakkında bilgi için bk. Hatîb, Târîhu Bağdâd, I, 79; Yâkut, Mu'cem, IV, 449.

rında mescit bulunduğunu zikretmektedir.¹ Nitekim müellifimiz de Cüz'ünü Bağdat'ın kenar semtlerinden Nehrü'd-Dücâc²daki mescidinde rivâyet etmiştir.³

1. M.T. Okiç, a.y.

2. Hadâra, II, 224; ayrıca bk. Hatîb, Târîhu Bağdâd, I, 1-80.

3. bk. bu Tez, 1 nolu hadîs.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÜ HAFS el-KETTÂNÎ'NİN HAYATI

İLMÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

A. Ebû Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî'nin Hayatı :

1. İsim, neseb ve doğumu :

el-Kettânî'nin hayatından bahseden kaynaklar onun nesebini şöyle sıralamaktadırlar :

(Ebû Hafs, Ömer b. İbrahim b. Ahmed b. Kesîr el-Bağdâdî el-Kettânî el-Mukrî.) Buna göre : İsmi Ömer, baba adı İbrahim, künyesi Ebû Hafs'dır. Dedesinin adı Ahmed, dedesinin babası da Kesîr'dir.¹

Ebû Hafs el-Kettânî'nin Bağdatlı olduğu bütün kaynaklarda belirtilmekle beraber, ne zaman ve hangi şartlar altında buraya gelip yerleştiği hususunda bir bilgiye rastlanmamaktadır.

el-Kettânî nisbesiyle anılması ise, Kettân'a nisbettir.

1. Hatîb, Târîhu Bağdâd, XI, 269; Zehebî, Siyer, XVI, 482-484; İber, II, 179; Tezkire, III, 1011; Ma'rife, s. 286; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 327; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 587; İbnü'l-İmâd, Sezerât, III, 134; Safedî, Vâfî, XXII, 411.

Kettan, bir bez çeşidinin adıdır, bu bez işi ile uğraşana da kettânî denir. Bu nisbeden onun veya atalarının mesleğinin ketencilik olduğu anlaşılmaktadır.¹

Bütün kaynakların üzerinde ittifak ettikleri bir diğer husus da el-Kettânî'nin mukrî (kıraat âlimi) olarak tanınmasıdır. Şu halde müellifimiz, aynı zamanda bir kıraat âlimidir. Tahricini yaptığımız Cüz'ü ve yine hadîs dalında yazdığı el-Emâli'si ile de muhaddisler arasında yer almaktadır.

Müellifimiz 300/912 senesinde Bağdat'ta doğmuştur.² Ailesi ve çocukları hakkında herhangi bir bilgiye rastlamamaktadır.

2. Tahsil hayatı :

el-Kettânî'nin tahsili ile ilgili, kaynaklarda teferruatlı bir bilgi bulunmamaktadır.

Müellifimizden bahseden kaynaklar, hocalarını saymaya İbn Mücâhid'den başlarlar. İbn Mücâhid büyük bir kıraat âlimidir. el-Kettânî, ondan kıraat-ı seb'ayı okumuş ve Âsım kıraatını muhtevî kitabını ondan rivâyet etmiştir.³

el-Kettânî, kıraat ilimini tahsil ederken bunun yanında Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Begâvî (317/929) ve Ebû Ca'-

1. Sem'ânî, Ensâb, I, 352; İbnü'l-Cezerî, Lübâb, III, 83-84.

2. Hatîb, Târîhu Bağdâd, XI, 269; Zehebî, Siyer, XVI, 382-234; İbnü'l-İmâd, Şezerât, III, 134; Ziriklî, A'lâm, V, 38.

3. bk. Zehebî, Ma'rife, s. 286.

fer Ahmed b. İshak et-Tenûhî gibi muhaddislerden hadîs okumuştur. Şuhalde el-Kettânî, onyedî, onsekiz gibi erken bir yaşta, hocalarından hadîs ilimlerini öğrenmiş ve hadîs rivâyetiyle meşgul olmuştur.

3. İlmî seyahatleri :

el-Kettânî'nin yaşadığı asırda Bağdat, sahalarında otorite kabul edilen âlimlerin yetiştiği, İslâm fikir ve kültür hayatının doruk noktasına ulaştığı bir belgedir. Bu sebeble olsa gerektir ki, o, çevresinde buldukları ile yetinmiş, ilim elde etmek için Bağdat'ın dışına çıkmamıştır. Daha aşağılarda da görüleceği üzere, uzak yerlerden Bağdat'a gelip oradaki hocalardan ders alanların sayısı bir hayli kabarıktır. Hattâ bu sûretle gelip Bağdat'a yerleşen pek çok âlim vardır.^x

Muhaddisler, kendi bulunduğu belde, yeteri kadar ilim adamı bulunan bir yörenin talebesinin, ilim için seyahatte bulunmasını hiç hoş karşılamamaktadırlar.¹

4. Ölümü :

el-Kettânî uzun bir ömür sürmüştür. Bu sebeble, neseb kaydında el-Muammer (uzun ömürlü) ifâdesine raslanmaktadır.²

Tetkik edebildiğimiz bütün kaynaklar, onun ölüm tarihi

1. bk . Hatîb, el-Câmi'li-ahlâkı'r-râvî, s. 167.

2. bk. Zehebî, Siyer, XVI, 482; Ma'rife, s. 287.

x. Zehebî, Ma'rife, s.253.

hakkında ittifak etmektedirler. el-Kettânî, 90 yaşında iken Bağdat'ta 390/1000 senesinin Receb ayında vefat etmiştir.¹ Ayrıca, Hatîb'ul-Bağdadî, "Receb'in 11. günü Pazartesi sahaı", kaydını da koymuştur.²

-
1. Hatîb, Târîhu Bağdâd, XI, 269; Sem'ânî, Ensâb, I, 352; Zehebî, Tezkire, II, 1011; İber, II, 179; Ma'rife, s. 286; Safedî, Vâfî, XXII, 411; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 327; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 587; İbnü'l-İmâd, Sezerât, III, 134; Ziriklî, A'lâm, V, 38 (y. bsk.)
 2. Hatîb, Târîhu Bağdâd, X, 146-147; Sem'ânî, Ensâb, VIII, 58-59; Zehebî, Siyer, XVIII, 330; İber, II, 327; İbn Kesîr, Bidâye XII, 116; Kâmil, VIII, 124; İbnü'l-Cezerî Lübâb, II, 240.

B. el-Kettânî'nin Hocaları :

Muhtelif biyografi kitaplarından, muhaddisimizin, hayatının kesin olarak tesbit edilemeyen bir safhasında Bağdat'a gelib "Nehrü'd-Dücâc" mahallesine yerleştiği anlaşılmaktadır.¹

Müellifimizin hayatından bahsederken onun, hem iyi bir kıraat âlimi, hem de hadisci olduğunu belirtmiştik. Bu sebeble el-Kettânî'nin hocalarını iki kısımda incelemeyi uygun buluyoruz. Kendilerinden kıraat ilimlerini okuduğu üstadlarına "Kırrat Hocaları", hadîs aldığı üstâdlarını da "Hadîs Hocaları" diyeceğiz.

el-Kettânî'nin hocalarını ve talebelerini incelerken kronolojik bir sıralama yapılmamıştır. Sıralamada, daha çok faydalandığı hocaları ve kendisinden, daha fazla istifade eden talebeleri öne alınmıştır.

I. KIRAAT HOCALARI :

1- Ebû Bekir İbn Mücâhid Ahmed b. Mûsa el-Abbas el-Bağdâdî. (245-324/859-936)²

245/859 yılında Bağdat'ın "Sûku'l-atş" mahallesinde

1. bk. bu Tez 1 nolu hadîs.

2. İbnü'n-Nedim, Fihrist, s. 34; Zehebî, Marife, s. 216-218; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 139-142; Suyûtî, İtkân, IV, 25-26, 161; Ziriklî, A'lâm, I, 246; Kehhâle, Mu'cem, II, 188.

doğmuştur.¹ Sa'dân b. Nasr, Ahmed b. Mansûr ve Ebû Bekir es-Sâgânî gibi hocalardan hadis rivâyet etmiştir. Kıraat İmamlarından İbn Kesîr (120/738)'in râvisi Kunbûl (280/893) den Kur'an ilimlerini tahsil etmiştir.

İbn Mücâhid, meşhur üstadlardan okumakla beraber kendisi de bu sahadayeticecek olan birçok talebeye ders okutmuştur. Ondan bu ilmi öğrenmek için uzak diyarlardan at koşturanlar pek çoktur. Onun meclisleri devamlı kalabalık ve talebeleri muhtelif meslekten kimselerdir. Devlet idâresinde söz sahibi olanlar da onu dinlemek için gelmektedirler.²

İbn Mücâhid devrinin en meşhur kıraat âlimidir. Kıraat-ı Seb'a'yı ilk tasnif eden odur.³ Birçok eseri vardır.⁴ Aynı zamanda muhaddis olan İbn Mücâhid'den, kendisi gibi hem kıraat âlimi, hem de muhaddis olan el-Kettânî onun talebelerinin sonuncusudur.⁵

Güzel ahlâk, yumuşak huyluluk, ince ruhluluk ve cömertlikte darb-ı mesel olan İbn Mücâhid 324/936 senesinin Şâban ayında Bağdat'ta ölmüştür.

2- İbrahim b. Muhammed b. Arefe (244-323/858-935)

1. Zehebî, a.g.e., s. 216.

2. Zehebî, a.g.e., s. 217; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 143.

3. Zehebî, Ma'rife, s. 218.

4. bk. Ziriklî, A'lâm, I, 246; Kehhâle, Mu'cem, II, 188.

5. İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 139.

Niftaveyh diye meşhurdur.¹ 244/858 senesinde doğmuştur. Künyesi Ebû Abdullah olup el-Atekî ve el-Vâsıtî diye iki nisbesi vardır.

Tanınmış bir nahivci olan İbn Arefe bu dalda kitap telif etmiştir.² Kendisinden önceki nahiv alimlerinin görüşlerini sık sık tenkid etmiş ve kabul ettiklerini ezberlemiştir.³ Şiir de yazmış olan Niftaveyh, âlimlerin en zâkilerindendir. Zâhirî fakihlerinin önde gelenlerindendir.

Onun iki ciltlik "Tarîh-u hulefâ"sı, Garîbü'l-Kur'an, Kitâbü'l-Muknî ve Kitâbü'l-Bâri"si vardır.

el-Kettânî'nin, nahiv yönünden kendisinden istifade ettiği hocası Niftaveyh 323/935 senesinin Safer ayında vefat etmiştir. O, Sünnet ve İcmâ'a son derece bağlı bir âlimdi.⁴

3- Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. el-Müstefâd el-

-
1. İbnü'n-Nedim, Fihrist, s. 121; Hatîb, Târîhu Bağdâd, VI, 159-162; İbn Hallikân, Vefeyât, I, 47-49; Zehebî, İber, I, 18-19; Mizân, I, 64; Siyer, XV, 75-77; Safedî, Vâfî, VI, 130-133; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 183; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 25; İbn Hacer, Lisân, I, 109-110; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 298-299
 2. Zehebî, Ma'rife, s. 218
 3. Zehebî, Siyer, XV, 76
 4. Zehebî, Siyer, XV, 76.

Firyâbî (v.?).

Künyesi. Ebü'l-Hasan'dır. Haleb'e yerleşmiş, Abbas ed-Dûri, İshak b. Seyyâr en-Nasîbî, Muhammed b. Ahmed b. el-Cenedî ve İsmâil el-Kâdîden hadîs rivâyet etmiştir.¹

Yaşadığı devirde Kıraat ilmi ile meşgul olanlar ondan Kâlûn tarikını ahzetmişlerdir. el-Kettânî,² İbn Şahin Ali b. Muhammed el-Halebî ve İbn Cemî' es-Saydâvî bunlardan-
dır.

el-Hatîb, onu "sika" kabul etmiştir.³

Tetkik edebildiğim kaynaklarda vefat tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

4- Bekkâr b. Ahmed b. Bekkâr (275-353/888-964)⁴

Künyesi Ebû İisâ'dır. 275 h. senesinde Safer ayında Bağdat'ta doğmuştur. Kıraat âlimlerinin önde gelenlerindendi.

Ahmed b. Ya'kub, el-Hasan b. el-Hüseyn es-Savvaf, Abdullah b. es-Sakr es-Sekrî ve İbn Mucâhid onun hocaları arasındadır.

Ahmed b. Hanbel (241/855)'in oğlu Abdullah eş-Şeybânî (290/903) ve Ahmed b. Ali el-Ebbâr hadîs işittiği şeyhlerindendir.

1. Zehebî, Ma'rife, s. 242.

2. Zehebî, a.y.; İbnü'l-Cezerî, Gâye I, 578.

3. Zehebî, a.y.

4. Zehebî, Ma'rife, s. 246.

Bekkâr b. Ahmed Kıraat ilimleri ile ömürboyu meşgul olmuş ve (altmış) 60 yıl hocalık yapmıştır. Başta müellifi-miz olmak üzere bir çok zevat kendisinden kıraat ilimlerini okumuşlardır.

el-Hatîb ve Ebû Amr ed-Dânî onu "sika" kabul etmişlerdir.¹

78 yaşında iken 21 Rebî'ü'l-Evvel 353/964 senesinde Çarşamba günü Bağdat'ta vefat etmiş, Perşembe günü defnedilmiştir.²

5- Ali b. Saîb b. el-Hasan b. Züâbe.

Künyesi Ebü'l-Hasan'dır. Bağdatlıdır.³

Zaptı ile meşhur muhakkik bir kıraat âlimidir.

İshak b. Ahmed el-Huzâfî, Ebû Abdurrahman el-İâhebî, Ahmed b. Ferh ed-Darîr ve İbn Mücâhid kıraat ilmi tahsil ettiği hocalarındandır.

Kıraat ilimlerini okutmuştur. Dârekutnî, Salih b. İdris ve birçok Bağdatlı âlim ile beraber el-Kettânî kendisinden okumuştur.⁴

Ebû Amr ed-Dânî kendisi hakkında "O, sikadır, güveni-

1. Zehebî, a.y.

2. Zehebî, Ma'rife, s. 246.

3. Zehebî, a.g.e. s, 242.

4. bk. İbnü'l-Cezerî, Gâye, 587.

lirdir" demektedir.¹

6- Zeyd b. Ali b. Ahmed b. Muhammed b. İmrân b. Ebî Bilâl (v. 358/968).²

Künyesi "Ebü'l-Kâsım'dır. Kûfelidir. Sözü hüccet kabul edilen, fasih lisanlı kârilere dendir. "Irak Şeyhi" olarak bilinir.³

Ahmed b. Ferh, Abdullah b. Ca'fer es-Sevvâk, Muhammed b. Ahmed ed-Dâcûnî, ve İbn Mücâhid onun hocalarındandır. Abdullah b. Zeydan el-Becelî ve Ali b. el-Abbas gibi zatlardan hadis rivâyet etmiştir.

Zeyd b. Ebî Bilâl'den, el-Kettânî ve diğer birçok zat kıraat ilmini okumuş 1 el-Hâfız Ebû Nuaym ondan hadis rivâyet etmiştir.⁴

el-Hatîb, "Sadûk" olduğunu söyler. 358/968 senesinin Cemaziyel ülâ ayında Bağdat'ta vefat etmiştir.⁵

7- Muhammed b. el-Hasan en-Nakkâş, (266-351/879-962) 266/879 senesinde Musul'da doğmuş, daha sonra Bağdat'a yerleşmiştir.⁶

1. Zehebî, a.g.e, s. 242.

2. Zehebî, a.g.e, s. 253-254.

3. Zehebî, a.y.

4. bk. İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 587.

5. Zehebî, Ma'rife, s. 253.

6. Zehebî, a.y.

Tefsir ve kıraat âlimlerinin en meşhurlarındandır. Küçük yaştan itibaren kıraatle meşgul oldu. 285/898 yılında Hasan b. el-Abbâs'dan kıraat ilmini okudu. Bundan başka İdris b. Abdülkerim'den ve Ahmed b. Ferhden tefsir okudu.

Âli İsnâd elde etmek için seyahatlerde bulundu.¹ Dimeşk'de Harun el-Ahfeş'den, Mısır'da, İsmail b. Abdullah en-Nuhhâs'dan okudu. Birçok şehir ve beldeler dolıştı.

Zehebî, onun hadîs yazdığını ve Süneni olduğunu, kıraat ve tefsir ilimlerine dair musannefâtı bulunduğunu kaydeder.²

Uzun müddet yaşamıştır. Sahasında otorite kabul edilmiştir. Keskin zekalı, hitabeti kuvvetliydi.³

Ondan okuyanlar sayılamayacak kadar çoktur. Müellifimiz de bu müstesnâ insandan kıraat ilmini tahsil etmiştir.

Ebû Bekir en-Nakkâş'ın ölümü anında yanında hazır bulunan talebesi Ebû'l-Hasan b. Fadl el-Kattân şöyle demektedir. "Hocam Ebû Bekir en-Nakkâş'ı ziyâret ettiğimde o can çekişiyordu. Sene 351/962 Şevval ayının üçüncü günü idi. Dudaklarını kımıldatmaya başladı ve birden yüksek sesle

1. Zehebî, Ma'rife, s. 236-240.

2. Zehebî, Ma'rife, s. 237.

3. Ma'rife, s. 237.

4. Zehebî, Ma'rife, s. 239.

" طبعي العاملون " diye üç defa bağırdı, sonra ruhunu teslim etti. Allah (c.c.) ona ve hepimize rahmet etsin.¹

II. HADİS HOCALARI

1- Abdullah b. Muhammed b. Abdulazîz b. el-Merzûbân el-Bağdadî el-Begâvî (214-317/829-929)²

Künyesi Ebü'l-Kâsım'dır. Bağdat'ta Ramazan'ın ilk günü 214/829 senesinde doğmuştur.

Horasan yöresinde Medâin'e bağlı Bağşûr³ şehrine nisbetle el-Begâvî diye tanınır. Babası Hâfız Ebü'l-Hasan Ali b. Abdülaziz (286/899) ve dedesi Ebû Ca'fer Ahmed b. Menf (244/855)'de Bağşûr'a nisbetle el-Begâvî diye marufturlar. Müslim Ebû Dâvud ve diğerleri dedesinden hadis rivâyet etmişlerdir.⁴

Dedesi onu çok küçük yaşta hadisle meşgul olmaya sevk etti. Bağdat Şeyhi Ali b. el-Ca'd (230/844)'ın sohbetlerine

1. Zehebî, Mâ'rife, s. 240.

2. İbnü'n-Nedim Fihrist, s. 325; Hatîb, Târîhu Bağdâd X, 111-117; İbn Ebî Ya'lâ, Hanâbile, I, 190-192, Zehebî, Siyer, XIV, 440-457; Tezkire, II, 737-740; İber, II, 170; Mizân, II, 492-493; İbnü'l-Esîr, Kâmil, VIII, 161; Bidâye, XI, 163-164; İbn Hacer, Lisân, III, 338-341; Suyûtî, Tabakât, 312-313; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 275-276; Kettânî, Risâle, 78.

3. bk. Hatîb, Târîhu Bağdâd, X, 111, İbnü'l-Cezerî, Lübâb, I, 164 Zehebî, Siyer, XIV, 441, Zehebî, İber, I, 476; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 275-276.

4. bk. Zehebî, İber, I, 476.

katıldı. 225/839 senesinde hadîs yazanların ilki oldu, o zaman on-onbir yaşlarında idi.¹ Yazısı çok güzeldi. Önce dedesi için daha sonra da kendisi için imlâ meclislerinde pekçok hadîs yazdı. Âli İsnadla hadîs elde etti ve Âli isnad onunla son buldu.² Tabî'nin sıgarından rivâyette bulunan râvilerden hadis rivâyet etti.³

Ahmed b. Hanbel (241/855), Ali b. el-Medîni (234/848) ve Ali b. el-Ca'd gibi meşhur zatlardan hadis rivâyet etti.

el-Kettânî başta olmak üzere birçok muhaddis ondan rivâyette bulundular. Müellifimiz bu hocasından elimizdeki bu cüzde yirmi yedi hadîs rivâyet etmiştir.

el-Begâvî 103 yaşında Ramazan Bayramı gecesinde 317/929 senesinde Bağda'ta vefat etmiştir.

Üç önemli eserini burada zikredebiliriz. Bunlardan birisi tefsir'e dair; Meâlimu't-Tenzîl diğer ikisi ise; hadis'e dair Mu'cemu's-Sahâbe" ve el-Ca'diyyât'dır.⁴

Sika olduğunda ittifak edilmiştir.

2- Yahya b. Muhammed b. Sâid b. Kâtib el-Bağdâdî (228-318/842-930) İbn Sâid diye meşhurdur.

1. bk. Zehebî, İber, I, 476.

2. Zehebî, Siyer, XIV, 441.

3. Ziriklî, A'lâm, IV, 263.

4. Hakkında geniş bilgi için bk. Zehebî, Siyer, XIV, 440-457.

Künyesi Ebû Muhammed'dir. Kendi ifadesine göre, 228/842 senesinde Bağdat'ta doğmuş, İbn Mâsercis'den 239/853 yılında Onbir yaşında iken hadis yazmıştır.¹

ez-Zehebî, onun Hocalarından ve talebelerinden uzunca bahsetmektedir.

Ebû Ya'lâ el-Halîlî şöyle der; "Bu zaman da üç âlim vardır, Bunlar; İbn Ebî Dâvud, İbn Huzeyme ve Abdurrahman b. Ebî Hâtimdir. Dördüncüsü ise İbn Sâiddir. O, sikadır, hıfz yönünden hepsinden üstündür. Mısır, Şam, Hicâz ve Irak'a rihle de bulunmuştur."²

Âli Isnâdla rivâyette bulunmuştur. Dârekutnî kendisine İbn Sâidden sorulduğunda; "O, sika, sebt ve hâfızdır" der.

Irak muhaddisi, bu uğurda hiç yorulmak bilmeyen, çok seyahatte bulunan, Tenkid ve biyografî ilmine vâkıf bir âlim olarak vasıflandırılır.

Amcası Abdullah b. Sâid de, hadis rivâyetiyle meşgul olmuştur.³

Müellifimiz hocası İbn Sâidden Cüzünde altı hadis ri-

1. bk. İbnü'n-Nedim, Fihrist, 325; Hatîb, Târîhu Bağdâd, XIV, 231-234; Zehebî, Tezkire, II, 776-778; İber, 173-174; Siyer, XIV, 501-507; İbn Kesîr, Bi-dâye, XI, 166; Suyûti, Tabakât, 235-236; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 280.

2. Zehebî, Siyer, XIV, 501.

3. Zehebî, Siyer, XIV, 503.

vâyet etmiştir.

İbn Sâid 90 yaşında iken Kûfe'de Zülkâ'de ayında 318/930 senesinde vefat etmiştir. Pek çok hadîs tedvîn ve tasnif etmiştir.¹

3- Ebû Muhammed b. Hârun b. Abdullah el-Hadramî (225-321/839-933)²

225/839 senesinde doğmuştur. Bağrânî diye meşhurdur.³

İshak b. Ebî İsrâîl, Ebû Hemmâm es-Sekûnî Nasr b. Ali el-Cehdamî ve onların akranlarından hadîs rivâyet etmiştir.

Kendisinden ise, Muhammed b. İsmail el-Verrâk, Yûsuf b. el-Kavvâs Ömer b. Şâhin ed-Dârekutnî ve çağdaşları rivâyetinde bulunmuşlardır.

el-Kettânî'de ondan çok sayıda hadîs işitmiş ve dört tanesini cüz'ünde rivâyet etmiştir.

Ebû Hâmid güvenilir (sika), müsniid muhaddislerdendir. Yaşadığı asır "Bağdat muhaddisi" ünvanını almıştır. Dârekutnî onu sika kabul etmiştir.⁴

Hâtîb, ed-Darekutnî'den ve Ebü'l-Kâsım el-Ezherîden naklelerken; "el-Ba'rânî Muharrem'in ilk günü 321/933 sene-

1. Zehebî, Siyer, XIV, 5.

2. Hatîb, Târîhu Bağdâd, III, 358-359; Zehebî, İber, II, 12; Siyer, XV, 25; Safedî, Vâfî, V, 148; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 291.

3. Hatîb, Târîhu Bağdâd, III, 352-359.

4. bk. Zehebî, İber, I, 12; Siyer, XV, 25; Safedî Vâfî V, 148.

sinde vefat etmiştir.¹ Vefat ettiğinde 96 yaşında idi.

ez-Zehebî, Ebû Hâmid'den, İbn Tallâye'nin cüz'ünde avâlidenden hadîs bulunduğunu zikreder.²

4- Ebû Ca'fer Ahmed b. İshâk b. Beklûl b. Hassân et-Tenûhî. (231-318/845-930)³

231/318 senesinde Enbâr'da doğmuştur. et-Tenûhî ismiyle tanınan meşhur bir aileye mensuptur. Babası, dedesi, amcası hepsi de Kâdî ve muhaddis dirlirler.⁴

Zamanının tanınmış âlimlerinden hemen her konuda ilim elde etti. Ahmed b. İshak hepside sika râvilerden, pek çok hadîs rivâyet etmiş, sika bir muhaddistir. Hanefî fıkhında mes'elede müctehid tabakasında bir fakih⁵, lûgat ilminde vâfi ilme sahib bir Kûfî nahivcisidir. Eski arap şiirlerinden pek çoğunu ezberlemiş ve şiir yazmıştır.⁶

Hitâb etmesini iyi bilen, ifâdesi selîs bir hatibdir.

1. Târîhu Bağdâd, 359.

2. bk. Siyer, XV, 25.

3. Hatîb, Târîhu Bağdâd, IV, 30-34; İber, II, 171, Safedi, Vâfî, VI, 230-237; Kuraşî, Cevâhir, I, 137-142; İbnü'l-Îmâd, Sezerat, II, 276; Ziriklî, A'lâm, I, 91

4. et-Tenûhî ailesi, bk. geniş bilgi için bk. Hatîb, Târîhu Bağdâd, IV, 31

5. Safedi, Vâfî, VI, 236; Kuraşî, Cevâhir, I, 138.

6. Safedi a.y.

Yazısı güzel, yaşayışı son derece İslâm'a uygundu. Acelece hüküm vermekten kaçınır, mes'uliyetinden korkardı.

Yukarıda sayılan bütün ilim dallarında kitaplar yazmıştır.¹ Sadece Mansûr vilâyetinde yirmi yıl kadılık yapmıştır. Ailecek ilim ve idâreyi bir arada yürütmüşlerdir.

el-Kettânî'nin kendisinden ençok istifâde ettiği, önde gelen hocalarındandır.

Cüz'de Ebû Cafer'den dört hadîs rivâyet edilmiştir. 87 yaşında iken 318/930 senesinde R.Âhir ayında vefat etti. el-Cevâhir'de 310 senesi denildiysede doğrusu öncekidir.²

O; "kim Allah'ın emrini mahlûkâtın işine takdim ederse Allah ona gelecek şerh'e mâni olur" derdi."

5- Abdullah b. Muhammed b. Ziyâd b. Vâsıl en-Neysâbûrî (238-324/852-935). Dedeleri Hz. Osman (r.a.)'nın âzâtlı kölelerindendir.³ Künyesi Ebû Bekir'dir.

238/852 yılında Neysâbûr'da doğdu. Sayılamayacak kadar çok hocadan hadîs ve fıkıh dersleri aldı. Bu iki ilim de de akranlarından öne geçti.

1. Eserleri için bk. Kuraşî, Cevâhir, I, 137

2. bk. Târîhu Bağdâd,

3. Hatîb, Târîhu Bağdâd, X, 120-122; Zehebi Tezkire, III, 819; İber, II, 22; Siyer, XV, 65-68, Subkî, Tabakât, III, 310-314; İbn Kesîr, Bidâye XI, 186; Suyûtî, Tabakât, s. 341-342; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 302.

Kendisinden ders alan talebeleri de pek çoktur. Müellifimiz ondan hadîs rivâyet etmiştir. Cüzde iki hadisi vardır.

Mezheben şâfiî olup yaşadığı dönemin şâfiî imamlarının reisi idi.

Fıkhi konulara onun kadar vâkıf olan Sahâbenin ihtilaflarını onun kadar iyi bilen yoktu.

Her mes'ele hakkında hadîs hatırlayarak fıkhi mevzuları aydınlatırdı.

Neysâbûr Irak, Mısır, Şam ve Hicâzı dolaşarak hadîs topladı.

Dârekutnî, İbn Ziyâd'ı övmüş ve sika olduğunu söylemiştir.¹

6- Ebû Ali el-Verrâk İsmail b. el-Abbas b. Ömer b. Mihrân el-Bağdâdî (240-323/854-934).²

İshak b. İbrahim el-Begavî ez-Zübeyr b. Bekkâr, el-Hasan b. Arefe ve bu tabakadan diğer hocalardan hadîs aldı.

Oğlu Ebû Bekr Muhammed, ed-Dârekutnî, İsâ b. el-Vezîr ve Ebû Hafs el-Kettânî.³ Kendisinden hadîs işitmiştir. Cüz'de

1. Zehebî, Siyer, XV, 65; Sübkî, Tabakât, III, 310.

2. Hatîb, Târihi Bağdâd, VI, 300; Zehebî, Siyer, XV, 74

3. Hatîb, Târihi Bağdâd, a.y.

bir hadisi rivâyet edilmiştir.

Onun bütün hocalarının sika olduğunu ve kendisinin de hocaları gibi sika sayıldığını, büyük hadîs âlimi ed-Dârekutnî'den öğreniyoruz.¹

Ebû Ali el-Varâk hacdan dönerken yolda 323/934 senesi Muharrem ayında vefat etmiştir.

7- Ebû Ubeyd el-Kâsım b. İsmâil ed-Dabbî el-Mahâmîlî (238-323/852-935)²

238/852 yılının ilk ayında doğmuştur.

Ebû Hafs el-Fellâs, Muhammed b. el-Müsennâ el-Anezî, Yakub b. İbrahim ed-Devrakî ve akranlarından rivâyette bulunmuştur.

Kendisinde de Muhammed b. el-Muzaffer, ed-Dârekutnî, İsâ b. el-Vezîr ve diğer muhaddisler hadîs rivâyet etmişlerdir.

el-Kettânî'de kendisinden hadîs dinlemiş ve rivâyette bulunmuştur.

85 yaşlarında iken 323/935 senesinin Receb ayından vefat etmiştir.³

1. Hatîb a.y., Zehebî, a.y.

2. Hatîb, Târihu Bağdâd, XII, 447-448, Zehebî, Siyer, XV. 263.

3. Hatîb, Târihu Bağdâd, XII, 448; Zehebî, Siyer, XV, 263.

8- Ahmed b. el-Kâsım en-Neysâbü'rî (222-320/836-932)¹ Künyesi Ebû Ebi'l-Leys (Ebû'l-Leys'in kardeşi) olarak bilinir. Şu halde meşhur Ebu'l-Leys es-Semerkindî, (373/983)² nin kardeşidir.

Ailesi aslen Neysâbürludur.³ el-Kettânî'nin hocası olan Ahmed 222/836 yılında doğmuştur. Muhammed b. Süleyman, İshak b. Ebî İsrâîl gibi üstadlardan hadîs dinlemiştir.

Ebû Bekir b. Şâzân, Ebû Hafs b. Şâhin ve müellifimizin de içinde bulunduğu birçok muhaddis kendisinden hadîs rivâyet etmiştir. Ferâiz ilminde üstadı.

Hatîb, onu "sika" kabul etmiştir.⁴

98 yaşında iken Zilhicce ayında 320/932 senesinde vefat etti.

9- Saîd b. Muhammed b. Ahmed b. Saîd (321/933)⁵

Künyesi Ebû Osman'dır. Ebû Zübeyr (Zübeyr'in kardeşi)

-
1. Hatîb, Târîhu Bağdâd, IV, 352; Zehebî, İber, II, 8; Zehebî, Siyer, XIV, 466.
 2. bk. Kuraşî, Cevâhir, II, 196; Leknevî, el-Fevâid 220, Ziriklî, A'lâm, VIII, 348, Kehhâle, Mu'cem, XIII, 91, bk. Zehebî, İber, II, 8.
 3. Hatîb, Târîhu Bağdâd, IV, 352, Zehebî Siyer, a.y.
 4. Hatîb, a.g.e, IV, 352; Zehebî, Siyer, a.y.
 5. Hatîb, Târîhu Bağdâd, IX, 106, Zehebî, Siyer, XV, 23.

olarak tanınır.¹

İshak b. Ebî İsrâîl, Abdurrahman b. Yunus es-Serrâc ve Ukbe b. Mukrem gibi üstâdlardan rivâyette bulundu.

Ebû Hafs b. Şâhin, ed-Dârekutnî, Yûsuf b. el-Kavvâs gibi zatlar kendisinden hadîs rivâyet ettiler.

el-Kavvâs hocası hakkında; "O, sikadır" demektedir.²

Müellifimiz kendisinden üç hadîs rivâyet etmiştir.

Ebû Osman 321/933 senesinde Cemaziyel-Âhir ayında vefat etmiştir.

10- Ebû Nasr Habşûn b. Mûsa b. Eyyûb el-Hallâl (234-331/848-942)³

234/848 senesinde Bağdat'ta doğdu.⁴

el-Hasan b. Arefe ve Ali b. Saîd b. Kuteybe onun önde gelen hocalarındandır.

Ebû Bekir b. Şâzân, Ömer b. Şâhin, Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî'de onun talebelerindendir.

Onun bir diğer talebesi el-Kettânî ise, Cüz'ünde kendisinden iki hadîs rivâyet ederek onu yâd etmiştir.

1. Hatîb, Târihu Bağdâd, Zehebî, a.y.

2. Hatîb, Târihu Bağdâd, VIII, 289-291; Zehebî, Iber, II, 39, Siyer XV, 316-317; İbnü'l-İmâd, Sezerât, II, 329.

3. Hatîb a.y.

4. Hatîb, a.g.e., VIII, 290; Zehebî, Siyer, XV, 317.

Hakkında "saduk"tur denilmiştir.¹ Zehebî ise Hatîb' den naklen "o sikalardandır" der.

97 yaşında iken Şaban ayında 331/942 senesinde vefat etmiştir.

11- Ca'fer b. Muhammed b. el-Muğallis (319/931).²

Künyesi Ebü'l-Kâsım'dır.³ Büyük kardeşi Ebû Abdullah Ahmed (318/930).⁴

Havsere b. Muhammed el-Mînkârî, Ebû Saîd el-Eşecc ve Ahmed b. Sinân el-Kattân onun hocalarındandır.

Ebû Hafs İbn Şâhin ve müellifimiz Ebû Hafs el-Kettânî ondan rivâyet eden iki güzîde talebesidir.

Oğlu Abdullah b. Ahmed Zâhirî fakihlerindendir.⁵

Zilhicce ayında 319/931 senesinde vefat etmiştir.

12- Muhammed b. Abdullah el-Harbi(ص?)⁶

1. Hatîb, Târihu Bağdâd, VII, 211-212; Zehebî, Siyer, XIV, 521.

2. Hatîb a.g.e, Tarihi Bağdâd, VII, 211.

3. bk. Hatîb Târihu Bağdâd, V, 104-105; Zehebî, Siyer, XIV, 520; İber, I, 477, İbnü'l-İmâd, Şezerât, II, 276-277.

4. bk. Hatîb, Târihu Bağdâd, IX, 385; İbn Kesîr. Kâmil, VIII, 105; Şezerât, II, 302, Kehhâle Mu'cem, VI, 30.

5. Zehebî, Ma'rife, s. 243.

6. Hatîb, Târihu Bağdâd, V, 14-15; Zehebî, İber, II, 44, İbnü'l-İmâd, Şezerât, II, 332, Ziriklî A'lâm, I, I, 198.

13- Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Saîd b. Ukde el-Kûfî (332/943).¹

14- İbnü'l-Bâğendî, Ebû Zer Ahmed b. Ebû Bekr. (326/937).²

Burada incelediklerimiz dışında, el-Kettânî'nin kendileri ile görüştüğü başka üstadlardan da bahsedilmektedir.³

Ancak biz tezimizde meşhur olanları'nı zikretmekle yetindik.

1. Zehebî, Siyer, XIV, 268.

2. Siyeru'n-nübelâ, XIV, 268.

3. Hatib, Târîhu Bağdâd, XI, 269; Zehebî, Siyer, XVI, 482-484; İber, II, 179; Tezkire, III, 1011; Ma'rife, s. 286; İbn Kesîr, Bidâye, XI, 327; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 587; İbnü'l-İmâd, Sezerât, III, 134; Safedî, Vâfî, XXII, 411.

C. Talebeleri :

Diğer muhaddis ve mukrîlerde olduğu gibi, musannifimiz Ebû Hafs el-Kettânî'de de, kendisinden hadîs yazmış veya kırat ilimlerini almış olan kimseler onun talebeleri addolunacaktır.

Burada el-Kettânî'ye talebelik yapmış olan bâzı âlimlerden bahsetmemiz, kendisinin ilimdeki mevkiini ve şöhretini tanımamıza yardımcı olacaktır.

1. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdillâh es-Sarîfînî (384-469/994-1076).¹

Babası, "Hezârmerd" diye tanınır. Hatîb bizzat kendisinden : "384/994 senesinde Safer ayının 6. Cuma sabahı Bağdat'ta doğduğunu" işittiğini söylemiştir.²

Ebû Hafs, önde gelen hocasıdır. Elimizde bulunan bu Cüz'ü el-Kettânî'den rivâyet eden, bize ulaşmasında emeği olan bir muhaddisdir.

Ebû Muhammed, kuvvetli bir hatip olup "Hatîbü's-Sarîfîn" lakabıyla da anılmıştır. Bağdat'ın bir köyü olan Sarîfîn³'den defalarca Bağdat'a gelip müellifimizle görüşmüş ve onun Nehr'üd-Dücâc mahallesindeki mescidinde derslerine katılmıştır. Ha-

1. Hatîb, a.y.

2. Sem'ânî, a.y. İbnü'l-Cezerî, a.y.

3. Hatîb, a.y.

tîb, Ebû Muhammed Bağdat'a geldiği zaman onunla görüştüğünü, ondan hadîs yazdığını ve sadûk olduğunu söylemektedir.¹

Sem'ânî, Ebû Muhammed'in 469/1076 yılında Sarîfîn'de öldüğünü ve kendisinin onun kabrini ziyaret ettiğini kaydetmektedir.

2. Ebû Muhammed el-Hasan b. Ebî Tâlib Muhammed b. Hasan el-Bağdâdî el-Hallâl (352-439/995-1047).²

Sahîhayn hadîslerini müsned tertibine koymuş, hadîs ilimlerine bihakkın vâkıf, sika bir muhaddisdir. Hadîs rivâyetinde pek titiz davrandığı bilinmektedir.³

Ebû Bekir el-Katîf, Ebû Bekir el-Verrâk, Ebû'l-Hasan ed-Dârekutnî gibi zevattan hadîs rivâyet etmiştir.

Hatîb başta olmak üzere birçok muhaddis ondan hadîs almış ve kendisinden en son rivâyette bulunan da Ebû Saîd Ahmed b. Tayyûr'dur.⁴

3. Ebû'l-Kâsım et-Tenûhî Ali b. Ebî Ali el-Muhassin el-Bağdâdî (355-447/966-1055).

1. Sem'ânî, Ensâb, VIII, 58-59.

2. Hatîb, Târîhu Bağdâd, VII, 425; Sem'ânî, Ensâb, V, 218, Zehebî, Tezkire, III, 1109-1111; İber, III, 189 Siyer, XVII, 593-595; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 231; Suyûtî, Tabakât, s. 426.

3. Hatîb, a.y.; Zehebî, Siyer, a.y.

4. Sem'ânî, Ensâb, VIII, 58-59.

Üç nesilden beri kadılık yapan Mu'tezîlî ve edîb bir ailede dünyaya gelmiştir. Dedesi et-Tenûhî el-Kebîr.¹ diye tanınmaktadır.²

Ali b. Muhammed b. Keysân ve el-Hûseyin b. Muhammed el-Askerî'den rivâyette bulunmuştur. İlk defa on beş yaşında iken 370/980 senesinde hadîs rivâyet etmiş, Medâin'de kadılık yapmıştır.³

Hatîb onun sadûk olduğunu, İbn Hayrûn ise Mu'tezîlî ve Râfizî olduğunu söylemektedir.⁴

4. Ebû'l-Hasan Câbir b. Yâsin el-Bağdâdî (464/1071).⁵

es-Sem'ânî onun ismini Câbir b. Yâsin Mahmûveyh olarak kaydetmektedir.⁶ Kına satıcılığı ile meşgul olmuş ve "Hinnâî" diye de anılmıştır.

Ebû Hafs el-Kettânî önde gelen hocasıdır.

el-Hatib kendisinden hadîs yazmış, onun bütün rivâyet-

1. Zehebî, İber, II, 291; İbnü'l-İmâd, Sezerât, III, 276; Ziriklî, A'lâm, V, 140.

2. Atâullah, Kâmus, I, 503.

3. Zehebî, İber, a.y; İbnü'l-İmâd, a.y.

4. İbnü'l-İmâd, a.y.

5. Hatîb, Târîhu Bağdâd, VII, 239-240; Sem'ânî, Ensâb, IV, 244; Zehebî, İber, III, 256; Siyer, XVIII, 246-247; İbnü'l-İmâd, Sezerât, III, 316.

6. Zehebî, Siyer, a.y.

lerinin sahîh, kendisinin de sika olduğunu söylemiştir.¹

5. Ebü'l-Hasan el-Kâdî Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. el-Mühtedâ Billâh (384-464/994-1071).²

Zâhid, Osman b. İsâ el-Bakillânî ve Hâfız Ebû Bekr b. Bukeyr'den hadîs rivâyet etmiş olan Ebü'l-Hasan, müellifimizden de çok az hadîs dinlemiştir. Pek tabii ki bunun sebebi el-Kettânî'nin vefatında onun altı yaşında olmasıdır. Buradan Ebü'l-Hasan'ın erken bir yaşta hadîsle meşgul olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Ebü'l-Hasan'dan pek çok muhaddis rivâyette bulunmuştur. O-Hatîb bunlar arasında olup hocası hakkında "Sadûktûr, Ebü'l-Kâsım es-Saydalânî'den kıraat ilimlerini okumuştur" der.³

6. Ebû Nasr, Ahmed b. Mesrûr b. Abdilvehhâb (442/1050).

Bağdat'ta yetişmiş meşhur şeyhlerdendir. İbn Mücâhid'in talebelerinden kıraat ilimlerini tahsil etmiş ve uzun müddet bu ilimleri okutmuştur. "Kitâbu'l-müfîd" isimli bir de kitap te'lif etmiştir.⁴

1. Zehebf, a.y.

2. Hatîb, Târîhu Bağdâd, I, 306; Zehebf, Siyer, XVIII, İbn Kesîr, Kâmil, X, 72; İbnü'l-Esîr, Bidâye, XII, 105; Suyûtû, Nucûm, V, 90.

3. Hatîb, a.y.; Zehebf, Siyer, a.y.

4. İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 137-138.

Ebû Nasr, 442/1050 senesinin Cemâziyel evvel ayında vefat etmiştir.¹

Zehebî hakkında : "O gerçekten bu işin üstâdı idi" demektedir.²

7. Ebû Ali el-Hasan b. Ebi'l-Fadl eş-Şermekânî (451/1059). Kiraat ilimlerine vâkıf ve ihtilaflı meselelerin halledilmesinde önde gelen simalardandır.³ Mescidinde her zaman talebeleriyle ilgilenen zühd ve vera sahibi, kanaatkâr bir âlim olarak bilinmektedir. 451/1059 yılında vefat etmiştir.⁴

8. Ebû'l-Fadl Abdullah⁵ b. Ahmed b. Ali es-Sarfi (451/1059).⁶

Bağdatlıdır. İbnü'l-Küfî diye meşhur olmuştur.⁷ Kiraat ihtilaflarına vâkıf âlim, ârif bir zattır. Ebû Hafs el-Kettânî'nin önde gelen kiraat talebelerindendir. Hocasından hurûf-u seb'ayı dinlemiş ve rivâyet etmiştir. el-Kettânî'nin en meşhur râvîlerindendir. Hatîb Ebû'l-Fadl'dan hadîs yazmış ve onun ilmi

1. a.y.

2. Zehebî, Ma'rife, s. 333.

3. Zehebî, a.y.e., s. 330; İbnü'l-Cezefî, a.g.e., I, 227.

4. Zehebî, a.g.e., s. 331; İbnü'l-Cezerî, a.y.

5. İbnü'l-Cezerî, "Ubeydullah" şeklinde zapdetmiştir, Gâye, I, 485.

6. İbnü'l-Cezerî; "es-Sâdefî" şeklinde zapdetmiştir, Gâye, a.y.

7. Zehebî, Ma'rife, s. 338.

otoritesinden övgüyle bahsetmiştir. 451/1060 senesinde Zilhice ayında vefat ettiği bilinmektedir.¹

9. Ebü'l-Fevâris Muhammed b. el-Abbas el-Evânî es-Sarîfînî.²

el-Kettânî'den Âsım kıraatını okumuş ve uzak bölgelerden gelen sayıları bir hayli kabarık kendi öğrencilerine de bunu okutmuştur.³ Ölüm tarihi bilinmemektedir.

10. Ebû Tâhir Muhammed b. Yâsîn el-Bağdâdî el-Bezzâr (426/1053).

el-Halebî diye de tanınır. Kıraat ilmine dair kitaplar tasnif etmiştir.⁴

11. Ebü'l-Asbağ İsâ b. Saîd b. Sa'dân el-Kelbî el-Kurtubî (390/1000).⁵

İlim talebi için çıktığı seyahatleri ile tanınır. Bağdat'a gelmiş akranı olan müellifimizden kıraat dersleri dinlemiştir.

Endülüste Kurtuba'da uzun yıllar bu ilmi okutmuştur.⁶

1. Zehebî, a.y.; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 485

2. Vefat tarihi tesbit edilememiştir

3. Zehebî, Ma'rife, s. 338.

4. a.g.e., s. 306

5. a.g.e., s. 307

6. a.y.

12. Ebü'l-Kasım Ubeydullah b. Ahmed b. Osman es-Sayra-
fî.¹

el-Kettânî'den kıraat ilmini arz yoluyla almıştır.²

13. Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Abdillâh b. Ubeydillâh
el-Bağdâdî (452/1060).³

Sika olduğu bilinmektedir.⁴ hakkında başkaca bilgi mev-
cut değildir.

14. Ebû Mansûr Ahmed b. Muhammed b. İshak el-Bağdâdî el-
Mukrî (432/1040).⁵

15. Ebû Ali el-Attâr el-Hasan b. Ali b. Abdillâh el-
Bağdâdî (447/1055).⁶

16. Ahmed b. Muhammed b. Yûsuf b. Mürde⁷ el-İsbehânî.⁸

17. Ebû Nasr Ahmed b. Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî.⁹

18. Ebü'l-Hasan Ali b. el-Kâsım b. İbrahim b. Mûsa.¹⁰

1. Vefat tarihi tesbit edilememiştir.

2. İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 485

3. Zehebî, a.g.e., s, 339

4. a.y.,

5. İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 106

6. a.g.e., I, 224

7. a.g.e., I, 134

8. Vefat tarihi tesbit edilememiştir.

9. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., I, 105

10. Vefat tarihi tesbit edilememiştir.

D. Eserleri :

Müellifimiz pek çok hocadan çeşitli ilimleri okumuş, el-de ettiği bilgileri yüzlerce talebesine okutmuştur. Uzun bir çalışma neticesinde iki eser meydana gelmiştir. Kaynakların belirttiğine göre bu eserlerin ikisi de yazma halde olup henüz basılmamıştır.¹

Eserleri'nin ismi ve bulunduğu kütüphaneler şöyledir :

1- el-Emâli².

Eser, Zâhiriyye Kütüphanesi, el-Edebü'l-Mensûre bölümü nu. 79. (Bir nüsha s. 173-196, 599/1202 senesinde yazılmıştır.)³

2- "Cüz'ün fîhi min hadîs-i Ebî Hafs Ömer b. İbrahim el-Kettânî el-Mukrî". Beş nüshası tesbit edilmiştir.⁴

a)- Şehid Ali/İstanbul, nu. 2822/6 (34^a, 39^b, 660/1261 de yazılmıştır).

-
1. Ziriklî, A'lâm, V, 38 (y. bsk); Sezgin, GAL, I, 213; Târîhu't-turâs, I, 350.
 2. el-Emâli türü hk. bilgi için bk.; Sem'ânî, Edebü'l-İmlâ vel'-İstimlâ, s. 209; Sehâvi, Fethü'l-mugîs, II, 17, 49, 294; Suyûtî, Tedrîb, II, 8, 16, 32; Aliyyü'l-Kârî, Nühbeşs, 256; Kâtip Çelebi, Keşf, I, 161; Muhammed Şakir, Bâis s. 117-154; Dihlevî, Bustan s. 91; Babanzâde, Tecrid, I, 400, Sezgin, Tetkikler, Kettânî, Risâle s. 130-131.
 3. Sezgin, GAL, I, 213; Târîhu't-turâs, I, 350
 4. Sezgin, GAL, a.y, Târîhu't-turâs, a.y.

Üzerinde çalıştığımız nüsha budur. Cüz'ümüzün diğer nüshalarının yabancı ülke kütüphanelerinde bulunması sebebiyle bunları elde etmemiz mümkün olmamıştır.

b)- Chester Beatty/Dublin Ktp., nu. 4483. (10 varak. V/XI. asırda yazılmıştır).

c)- Zahirîyye/Şam, nu. 40 (313^a-318^b, VI/XII. asırda yazılmıştır).

d)- Zahirîyye/Şam, nu. 104 (134^a-145^a, 455/1063 senesinde yazılmıştır).

e)- Zahirîyye/Şam, nu. 120 (132^a-145^a, 455/1063 senesinde yazılmıştır).

E. İlmî Şahsiyeti :

Kaynaklarda, "Mukri-ü ehl-i Bağdâd, Hâfız muhaddis" gibi vasıflarla zikredilen el-Kettânî, âlimlerin çoğuna göre sika kabul edilir.¹ Bâzı hadîs tenkidcilerine göre de Sadûk'tur.²

Muhammed b. Ebi'l-Fevâris ise, onun hakkında "Lâbe'se bih" () demiştir.³

Cerh ve ta'dil'i makbul ulemâ'dan kabul edilen Hatîbu'l-

1. Hatîb, Târîhu Bağdâd, XI, 269, Zehebî, Tezkire, II, 1011; İber, II, 179; Ma'rife, s. 286; Safedî, vâfî, XXII, 411; İbnü'l-Cezerî, Gâye, I, 587; İbnü'l-İmâd Şezerât, III, 134;

2. bk. Sem'ânî, Ensâb, X, 352-353

3. bk. Hatîb, Târîhu Bağdâd, XI, 269; Zehebi, İber, II, 179

Bağdâdî, onu sika kabul edenlerden olmakla birlikte kendisinden bizzat hadîs almıştır. İmam Zehebî ise, el-Kettânîden rivâyet edilen bir hadîsi onun sika olduğuna alâmet için kitabında zikretmiştir.¹

IV. h. asır da, hadis ilimlerinin zirveye ulaştığı Bağdat, el-Kettânî'nin hem hadîs, hem de kıraat dalında emsalsiz hocalarla buluşmasını sağlamıştır. Hoca çevresi geniş, talebesi bol bir âlim olma şahsını da elde eden müellifimiz hiç bir tenkide mâruz kalmamıştır.

1. Zehebî, Siyer, XVI, 484

İKİNCİ BÖLÜM

CÜZ'ÜN TAVSİF VE TANITIMI

I.CÜZLER HAKKINDA GENEL BİLGİ

Bu bölümde, üzerinde çalışma yaptığımız el-Kettâfî'nin Cüz'ünü tavsif etmeden önce, "Cüzler" hakkında kısa bir malumat vermeyi uygun buluyoruz.^(I)

Hadis edebiyatının, hıfz, kitâbet, tedvin ve tasnif dönemlerinden geçtiği bilinmektedir. İlk dönemleri olan sahâbe devrinde hadisler daha çok ezberlenmekle beraber yazıldığı da görülür.¹

Hadislerin yazılmasındaki ana gaye hadisleri sağlam bir şekilde tesbit etmek tüm yönleriyle anlaşılmasını ve değerlendirilmesini sağlamaktır. Başlangıçta kitapların muhtevalarına

-
- I. Cüzler hakkında geniş bilgi ve cüzlerin bir listesi için bk. Kâtip Çelebi, Kesf, I, 583-590 Kettâfî, Risale, s. 86-94.
1. Subhi es-Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları, trc., M.Yaşar Kandemir, s.102; Sezgin, Buharî'nin kaynakları, s. 9.

göre, Müsannef, Câmi ve Sünen gibi genel isimlerle tasnif edildiği görülür.¹

Hadisin ilk yazılı kaynaklarından biri de "Cüzler" dir.

Sahâbeden veya daha sonra gelen birinden rivâyet edilen hadislerin bir araya toplanması ile meydana gelen kitaplara Cüz denmektedir. Meselâ, Ebû Bekir'in Cüz'ü böyledir. Herhangi bir mesele hakkındaki hadislerin bir araya toplanması ile meydana gelen eserlere de bu ad verilmektedir. el-Mervezî'nin gece namazı, Suyûtî'nin kuşluk namazı hakkındaki cüzleri böyledir. Vuhdâniyât, (*) Sunâiyât Uşâriyât gibi hadîs kitapları da bu gruba dahildir. İmam Müslim'in; Kitâbu'l-Vuhdân'ı böyledir.²

II. EL-KETTÂNÎ'NİN CÜZ'Ü

A-Cüz'ün tavsif ve tanıtımı :

Elimizde bulunan bu Cüz Ebû Hafs Ömer b. İbrahim b. Ahmed el-Kettânî'ye aiddir. Her hadisi ayrı senedle rivâyet edilen Cüz'ümüz VII/XIII. asır hadîs edebiyatı yazmalarındandır.

Daha önce, "Eserleri" bölümünde de bahsettiğimiz gibi el-Kettânî'nin bu Cüz'ünün tesbit edilmiş beş nüshası bulunmak-

1. İ.L.Çakan, Ana Hatlarıyla Hadis, s. 118-119.

*. Tek ravili, iki râvîli, On râvîli hadisler demektir.

2. Risâle, s. 86-94, Subhi es-Salih age, a.y. ayrıca bk. Kâtib Çelebi, Kesf, I, 583-590; A'zâmî, Studies, s. 28-30 Tahhan, Usalut-Tahric, s. 137.

tadır. Üzerinde çalışma yaptığımız bu nüsha, Şehid Ali/İstanbul Ktp., nu. 2822/6 kayıtlı, bir hadîs mecmuasının, 34^a-39^b varakları arasında bulunan 6 varak (12 sayfa)lık bir eserdir.

(17,5X13) eb adındadır. Nesih hattı ile yazılmıştır. 1^a ve 1^b varağı hâriç her sayfada 25 satır bulunmaktadır. Yazı okunaklı ve açıktır. 1^a ve 1^b sayfalarında ise 22 satır bulunmaktadır.

İlk sayfa (1^a) da rivâyet kayıtları nisbeten açık bir yazı ile kaydedilmiştir. Aynı sayfanın ortalarında silinti, harabilik gibi sebeblerle olsa gerek bâzı kelimeleri okunmamaktadır. Sayfanın ikinci yarısından itibaren değişik bir kalemle çıktığı açıkça görülen Sema kayıtları ve haşiyeler bulunmaktadır. Haşiyeleri okumak mümkün olmamıştır.

Bütün sayfalar tamdır. Birinci Sayfa (1^a) da Cüz'ün el-Ketâf'ye nisbet edildiği yazı (Cüz'ün ismi), sonra Cüz sahibinden hadisleri rivâyet eden ravîlerin uzun isimleri ve künyeleri verilmektedir. Sayfa sonunda; Ebü'l-Kâsım Tâcüddin Abdülgaaffâr b. Muhammed b. Abdü'l-Kâfi es-Sa'dî eş-Şafîf (732/1331) isimini nüshanın müstensihisi olarak bulmaktayız.

Yazma tarihi, bizzat müstensih tarafından 675/1276 senesi 18 Rebful-âhir gecesi olarak verilmiştir.

Her sayfanın hâşiyesinde bâzı kelimelerin tashihlerine ve ilâve kayıtlara rastlanmaktadır.

Yazmanın ikinci sayfası (1^b) besmele ile başlamakta ve
(وهو حسبى ونعم الوكيل) Şeklinde devam ederek ihbâr kaydına geçilmek-
te ki şöyledir : اخبرنا الشيخان الصالحان المسندان معين الدين ابو الفتح

عبد الهادي عبد الكريم بن علي القيسي وشرف الدين ابو عيسى عبد الله بن عبد الواحد بن علاف ...

Yazmanın son sayfalarına doğru (bilhassa 12.^b sayfa), haşiye
ve sema kayıtları bulunmaktadır. Cüz'de sadece iki hadîsin se-
nedinin baştarafında (5.^a sayfa da 19. ve 20. hadisler) müellifin
ismi geçmektedir. Bunlardan ilkinde: "Haddesenâ Ebû Hafs Ömer
b. İbrâhim el-Mükrî el-Kettânî", ikinci de "Haddesenâ Ebu Hafs
Ömer" şeklinde geçmektedir. Diğer bütün hadislerin senedi el-
Kettânî'nin hocalarından birisinin ismi ile başlıyor.

Eserin son sayfası (12^b) şu şekilde bitmektedir.

(وآخره صلى الله على محمد وآله وسلم تسليما)

B- Cüz'ün Muhtevâsı :

Genelde, Cüzler'in sahabe ve daha sonraki muhaddisler -
den birine veya bir kaçına ait hadisleri derlemek suretiyle ve-
ya bir konuya tahsis edilerek yazıldığı görülür.

el-Kettânî'nin cüz'ü ise; yalnız bir sahabenin veya son-
raki ravîlerden birinin rivâyeti olmayıp, belirli bir konuya
tahsis edilmiş bir Cüz de değildir. Onun Cüz'ü aşağıda zikrede-
ceğimiz on yedi ayrı hocadan rivâyet ettiği çeşitli konularda
yirmiüç sahâbeden bâzı rivâyetleri bir araya getiren bir Cüzdür.

Eserde 71 hadîs mevcuttur. Bütün hadislerin senedi zik-

redilmiştir. 22. hadîs müstesna hepsinin senedi muttasıldır. 22. hadîs ise; Ahmed b. Hanbel (241/855) den rivâyet edilmiştir. Fakat seneddeki bu inkita müstensih hatası olduğu kesin gibidir. Çünkü bir evvelki (21.) hadiste Ahmed b. Hanbel ile el-Kettânî arasında; kendisinden 27 hadis rivâyet ettiği hocası Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Begâvî (317/929) bulunmaktadır. Bir sonraki (23.) hadisin ravîsi ^{Yine hocası el-Begâvî'dir. müstensih} hadisi yazarken el-Begâvî'yi sehven atlamıştır.

Bir kaç yerde hadisler arasına serpiştirilmiş bir şekilde sahâbe kavline (Mürsel) rastlanır (hadîs nu. 6, 8, 20, 26, 35, 60).

Hadislerden bir kısmını Kütüb-ü fîs'a dışındaki kaynaklardan tesbit edebildik (hadîs nu. 2, 6, 29, 41, 50, 57, 59, 64 70). Üç hadisin, bütün çalışmalara rağmen kaynağı tesbit edilememiş bunun yanında mevzu hadîs kitaplarında bulunmadığı da müşâhede edilmiştir (hadîs nu. 35, 60, 71). Bu üç hadisten, birincisi ve ikinci sahâbe kavli olup, üçüncüsü, Hz. Ali'nin faziletiyle ilgilidir.

Cüz'ün bütün hadisleri (^{حدثنا - ثنا}) lafzı ile rivâyet edilmiştir.

a)- el-Kettânf'nin Sahâbe râvîleri ve rivâyet sayısı :

1. Abdullah b. Ömer (31/692)	11
2. Ebû Hureyre (59/679)	11
3. Âişe bnt.Ebû Bekir (58/677)	9
4. Enes b. Mâlik (93/711)	8
5. Abdullah b. Abbas (68/687)	7
6. Ali b. Ebî Tâlib (40/660)	3
7. Abdullah b. Mes'ûd (32/652)	3
8. Ebû Umâme el-Bâhilî (81/700)	3
9. Câbir b. Abdullah (78/697)	2
10. Abbas b. Abdülmuttalib (32/653)	1
11. Abdullah b. Ebî Evfâ (86/705)	1
12. Abdurrahmân b. Semure (50/670)	1
13. Avn b. Ebî Cuhayfe (?)	1
14. Ebû Hakîm (?)	1
15. Ebû Harî el-Hecemî (?)	1
16. İbn Atıyye (?)	1
17. Mürre el-Behzî (57/676)	1
18. Nûman b. Beşîr (65/684)	1
19. Ömer b. el-Hattâb (23/644)	1
20. Sehl b. Sa'd (91/710)	1
21. Sevbân b. Bücdüd (54/674)	1
22. Ubey b. Ka'b (22,32/642,652)	1
23. Vâil b. Hıcr (50/670)	1

Not : Kaynaklara, ilgili dipnotlarda işâret edilmiştir.

b)- el-Kettânî'nin kendilerinden Cüz'ünü rivâyet ettiği
hocaları ve rivâyet sayısı :

1. Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed el-Begâvî (317/ 929)	27
2. Ebû Muhammed Yahyâ b. Muh. b. Sâid (318/930)	6
3. Ebû Saîd el-Hasan b. Ali el-Adevî (319/931)	5
4. Ebû Bekir Ahmed b. el-Kâsım b. Nusayr (320/932)	4
5. Ebû Câfer Ahmed b. İshak b. Behlûl (318/930)	4
6. Ebû Hâmid Muhammed b. Hârûn (321/933)	4
7. Ebü'l-Kâsım Abdülvehhâb b. Ebi'l-Hayye el-Merve- zî (?)	4
8. Ebû Zübeyr Saîd b. Osman (?)	3
9. Ebû Nasr Habşûn b. Mûsâ el-Hallâl (331/942)	2
10. Ebû Bekr Abdullah b. Muh. b. Ziyâd (324/935)	2
11. Abdullah b. Muhammed b. Süleymân (?)	1
12. Abdullah b. Şeybân b. Ferrâh (?)	1
13. Ahmed b. Muhammed b. el-Cerrâh (?)	1
14. Ebû Ali İsmail b. el-Abbas el-Verrâk (323/934)	1
15. Ebü'l-Kâsım Bedrüddîn b. el-Heysem (317/929)	1
16. Ebü'l-Kâsım b. Menî' (?)	1
17. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. İsmâil el-Mehâmîlî (323/934)	1

C. Cüz'ün el-Kettânf'den sonra rivâyeti.

Cüz'un el-Kettânf'den sonra rivâyetini bir şema ile gösterecek olursak :

Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Abdullah es-Sarîfî-ni (469/1076)¹

Ebû'l-Kâsım Ali b. Abdüsseyyid b. Muhammed b. es-Sabbâğ el-Bağdâdi (542/1147)²

Ebû'l-Fadl Şihâbüddin Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Gaznevî. (599/1202)³

Ümmü Abdülkerim Fatıma bnt Sa'd el-Hayr b. Muhammed el-Ensâriyye (600/1203)⁴

Ebû'l-Feth Muînüddîn Abdülhâdî Abdülkerim b. Ali el-Kaysî el-Mısırî (671/1272)⁵

Ebû İsâ Şerefüddîn Abdullah b. Abdülvâhid b. Allâk el-

1. bkz. "el-Kettânf'nin talebeleri"

2. Zehebî, Tezkire, IV, 1294; İber, II, 462; İbnü'l-İmâd Şezerât, IV, 131.

3. Zehebî, İber, III, 127, İbnü'l-İmâd, Şezerât, IV, 343;

4. Zehebî, İber, III, 130, İbnü'l-İmâd, Şezerât, IV, 347; Ziriklî, A'lâm, V, 328, (y.bsk).

5. Zehebî, Tezkire; İber, III, 323, İbnü'l-İmâd, Şezerât, V, 334.

Ensâfî (672/127)¹

Ebü'l-Kâsım Tâcüddîn Abdülgaflar b. Muhammed b. Abdülkâfî es-Sa'dî eş-Şâfî. (732/1331)²

el-Kettânî'den Cüz'ün sonraki devrilere nakli hususundaki bilgiler, şemada görüldüğü gibi dört devreli olarak müstensihle ulaşmış ve bu zincir de mustensih dahil yedi râvî zikredilmiştir.

Cüz'ü el-Kettânî'den Ebu Muhammed es-Sarîffî almıştır. Müstensihin bu arada verdiği sema tarihi 368/978 senesidir.³ Oysaki Ebû Muhammed es-Sarîffî 384/994 senesinde doğmuştur. Onun el-Kettânî'den hadis dinlediği hususunda kaynaklarımız ittifak halindedir.⁴ Netice olarak, cüzde belirtilen tarih sehven yanlış yazılmıştır diyoruz.

es-Sarîffî'den 467/1074 senesinde Ebü'l-Kâsım Ali b. Abdusseyyid almıştır. Ondan 540/1145 senesinde Ebü'l-Fadl şîhâbuddin el-Gaznevî ve Ümmü Abdülkerim Fâtıma bnt Sa'd el-Hayr

1. Zehebî, İber, III, 325, İbnü'l-İmâd, Şezerât, V, 338.
2. Zehebî, İber, IV, 92; Sübki, Tabakât, VI, 125; İbn Kesîr, Bidâye, XIV, 158; A'zamî, Dırâsat, II, 85; Ziriklî, A'lâm, IV, 157-158.
3. bk. bu tez. "Fotokopiler" (varak 1^b) s...
4. Hatîb, Târihu Bağdâd; X, 146-147; Semânî, Ensâb, VIII, 58-59 Zehebî, İber, II, 327; Siyer, XVIII, 330; İbn Kesir, Bidâye, XII, 116; İbnü'l-Esîr, Kâmil, VIII, 124; İbnü'l-Cezerî, Lübâb, II, 240.

işitmişlerdir. Bu ikisinden de Ebü'l-Feth Müfînüddîn el-Kaysî ve Ebû İsâ İbn Ahlâk almışlardır. Mustensih Ebü'l-Kâsım ise 668/1269 senesinde bu ikisinden hadisleri almış ve 675/1276 yılında istinsah etmiştir.

Bütün bu bilgileri Cüz'ün ilk varagından öğreniyoruz.

D. Cüz'ün Müstensihi :

Cüz'ü el-Kettânî'den rivâyet eden, Ebû Muhammed es-Sarrîfî'den bahsetmiştik. Burada ise, onu istinsah ederek, bize kadar ulaşmasına ve de ilâ nihâye ilim erbâbının istifade etmesine sebep olan Ebü'l-Kasım Tacüddîn Abdülgaaffar'ın hayatı hakkında kısa bilgi vermeyi uygun görüyoruz.

Ebü'l-Kâsım, Mısırlı Şafîî fakihidir 650/1252 senesinde Mısırda doğdu. İyi bir Muhaddis de olan müstensihimiz zamanının değerli alimlerinden İbn İzzûn ve en-Necîb gibi zevattan ilim tahsil etti. "et-Tıss'ıyyât" ve Erbaîn, müselselat" tahric etti.¹ Uzun müddet hadis ilmiyle meşgul oldu. Dimaşk'daki es-Sâhibiyye medresesine (müdür) baş müderris olarak tayin oldu. Pek çok hadis yazdı ve onları sıhhat derecelerine göre tasnif etti.² Fetva makamında da bulundu. 500 cilt dolayında eser istinsah etti. el-Kettânî'nin Cüz'ü de bunlardan biridir. Şeyhlerinden aldığı hadisleri bir araya getirdiği üç ciltlik Mu'-

1. Zehebî, İber, IV, 92, İbnü'l-İmâd, Şezerât, VI; Ziriklî, A'lâm, IV, 157.

2. Zehebî, İber, a.y. Ziriklî, A'lâm, a.y.

ceci vardır.¹

82 yaşında iken 732/1331 senesinde Rebiul-Evvel ayında Mısır'da vefat etti.

1. Sübkî, Tabakât, VI, 125; İbn Kesîr, Bidâye, XIV, 158; A'zamî, Dirâsât, II, 85.

E. Cüzdeki hadîslerin hadîs edebiyatına intikâli

Bu çalışmada sened göz önünde bulundurulmaksızın cüzdeki hadîslerin, hadîs edebiyatındaki dağılımlarına işaret edilmiştir. Aşağıdaki şemada gösterilen kitaplarda hadîsin rivâyet edilmesi, cüzdeki hadis numarasının karşısına konulan x işâreti ile gösterilmiştir. Şemadaki "Diğerleri" sütununda, kütüb-ü tis'a da bulamayızda Etrâf ve Zevâid kitaplarında bulduğumuz hadîslere işâret ettik. Hiç kaynağına rastlayamadığımız üç hadîsi ise; sütunları boş bırakıp hadîs numaralarının altını çizerek belirttik.

Hadis No	Buhârî	Müslim	Ebû Dâvud	Tirmizî	Nesâî	İbni Mâce	Dârimî	Muvatta'	Müsned	Diğerleri
1									x	
2	x	x	x	x		x	x		x	
3										x
4			x	x					x	
5		x	x	x		x			x	
6										x
7	x	x	x		x		x	x	x	
8						x		x	x	
9		x	x		x				x	
10		x	x	x					x	
11		x		x		x	x	x	x	

Hadis No	Buhârî	Müslim	Ebû Dâvud	Tirmizî	Nesâî	İbni Mâce	Dârimî	Muvatta'	Müsned	Diğerleri
12	x	x					x		x	
13	x	x					x		x	
14									x	
15			x	x	x	x	x		x	
16	x	x		x		x			x	
17	x	x	x	x		x			x	
18									x	
19	x	x	x	x	x	x	x		x	
20			x	x		x			x	
21	x		x	x	x	x	x	x	x	
22			x	x	x	x	x		x	
23	x	x		x		x			x	
24		x			x	x				
25	x	x	x	x		x	x		x	
26	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
27									x	
28	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
29										x
30				x					x	

Hadis No	Buhârî	Müslim	Ebû Dâvud	Tirmizî	Nesâî	İbni Mâce	Dârimî	Muvatta'	Müsned	Diğerleri
50										x
51	x	x						x	x	
52	x	x			x	x		x	x	
53					x	x				
54	x	x	x	x	x	x	x		x	
55	x	x	x	x	x	x	x		x	
56			x	x		x			x	
57										x
58	x		x	x	x	x			x	
59									x	
<u>60</u>										
61	x								x	
62						x			x	
63			x	x		x	x		x	
64										x
65	x			x		x	x		x	
66								x	x	
67	x			x		x	x		x	
68			x	x		x		x	x	

Hadis No	69	70	<u>71</u>	Top.
Buhârî				28
Müslim				29
Ebû Dâvud				30
Tirmizî	x			37
Nesâî	x			25
İbni Mâce				36
Dârimî				27
Muvatta'				15
Müsned	x			57
Diğerleri		x		8

F- İndeksler :

1. Hadislerin konu indeksi :

<u>Konular</u>	<u>Hadis numaraları</u>
Abdest	26
Ahdevefa	1
Aldanmak	67
Alinteri	25
Ali (r.a)	71
Arafat	43
Akrep öldürmek	24
Âriyet	25
Arkadaşa yardım	39
At yarışı	7
Ayakları meshetmek	26
Bağışlamak	64
Besmele	50
Biat	39
Binekte namaz	49
Borç	25
Boş vakit	26
Cehennemden korunmak	31
Cemaat	42
Cenâze namazı	42
Cihadın fâzîleti	14

<u>Konular</u>	<u>Hadîs numaraları</u>
Doğru sözlülük	1
Ebü Bekr'in fazileti	6
Edebli olmak	1
Eman vermek	59
Emânete riayet	1
Ensâr	47
Ezan	47
Fâtiha sûresi	69
Fitne	18
Gıybet	4
Güleryüzlülük	10
Habeşîler	47
Hac	43-46
Hamam âdâbı	70
Hamd	62
Harûriler	20
Hedy	54
Hüküm vermek	68
İçki	21-22,38
İhtikâr	27
İmtihan	65
İncil	69
İnfâk	37
İrtidat	57

<u>Konular</u>	<u>Hadîs numaraları</u>
İslam dini	40
İsrâîl oğulları	3
İyilik yapmak	71
Kadınların kına yakması	15
Kadınlara iyi muamele	12
Karı-Koca ilişkileri	2
Kendini beğenmek	10
Kibir	5
Kefil	25
Kelime-i tevhid	32
Kerâhat vakti	53
Kible	29,49
Klâmetin vakti	23
Kibir	5
Kocanın hakkı	56
Kolaylaştırmak	30
Komşu hakkı	27
Köpek beslemek	48
Kur'ân-ı Kerîm	69
Kurban Kesmek	56
Kureys kabilesi	47
Kusur görmemek	17
Mahkemede yemin	68
Mahrem	36

<u>Konular</u>	<u>Hadis numaraları</u>
Meclis âdâbı	29
Melekler	66
Mescid-i Nêbevî	14
Menfatçlık	39
Mest giymek	26
Minha Merduttur (1)	25
Muhammed (a.s)	40
Müslümana yardım etmek	17
Nâfile namaz	53
Namaz	66
Namazda kasır	34
Nasîhat	10
Nebîz	33
Nefse hâkım olmak	51
Nesebin subûtu	25
Oruç	28
Oruçlu iken öpmek	11

(1) Aslı kendisinin olması şartıyla, deve, sığır, koyun veya keçiden birini, sütünden, yavrusundan, yünün- den faydalanmak üzere başkasına vermeğe minha denir. (bk. Zemahşerî, Esâsü'l-Belâğa, s. 437).

<u>Konular</u>	<u>Hadis numaraları</u>
Osman (r.a)'ın fazîleti	18
Ömer (r.a)'ın fazîleti	6
Peygamberler	3,65
Hız. Peygamberin namazı	9
Peygamberimize saygı	42
Peygamber (s.a)'ın umreleri	8
Rabb Allah'tır	40
Recm	25
Resim yapanlar	52
Resül	40
Sabah namazının sünneti	19
Sabır	10
Sadaka vermek	37
Sâlihler	65
Saptırmak	63
Satışta yemin	39
Sefer müddeti	36
Sefer namazı	34
Sıhhat	67
Sövmek	10
Şâhitlik	68
Şefeât	61
Şehid	62

<u>Konular</u>	<u>Hadis numaraları</u>
Şifâ	70
Taam	25
Ta'dîl-i erkân	45
Tasadduk	31
Tedâvi	70
Temizlik	70
Tevâzu	10
Tevrat	69
Tilâvet secdesi	35
Umre	46
Vasiyyet	25
Yemenliler	47
Yeminden dönmek	44
Yemin keffareti vermek	44
Yeni giyinmek	62
Yılan öldürmek	24
Yumuşaklık	30
Zinâ	25
Zulm	58,64

2. Hadislerin alfabetik indeksi

<u>Sayfa</u>	<u>Hadisler</u>	<u>H. No:</u>
14	اتقوا النار ولو بشق تمرة	31
26	اخوف ما اخاف على امتي	63
9	اذا اقيمت الصلاة فلا صلاة	19
18	استعن بيمينك	41
16	اسجد بنا فانك امامنا فيها	35
11	اقتلوا الحية والعقرب	24
2	اكفلوا الى بست	1
4	الاهلك المتكبرون	5
22	ان اصحاب الصور يعذبون	52
5	ان رسول الله سبق بين الخيل	7
22	ان الشديد من الرجال	51
13	ان لكل شيء شرفا	29
12	ان الله عز وجل قد اعطى	25
19	ان الله عز وجل يباهي	43
28	ان الملكة تصلى على احدكم	66
20	ان النبي صرخ بهما جميعا	46
6	ان النبي كان يقبل وهو صائم	11
9	انه سيكون فتن	18
7	اي انجشة رويدك	12
16	اليد العليا خير	37
30	بئس البيت الحمام فقال	70
3	بعث الله ثمانية الاف نبي	3

17		ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة	39
26		جد يد قبيصك هذا	62
14		حرم على النار كل هين	30
4		حير هذه الامة بعد نبيها	6
17		ذاق طعم الايمان	40
19		رأيت رسول الله اذا سجد	45
15		سافرنا مع النبي	34
27		سئل النبي من اشد الناس بلاء	65
10		شر قتلى تحت ظل السماء	20
13		الصوم جنة	28
3		فانزل الله تعالى نساءكم	2
18		قبر من هذا قالوا	42
29		قضى رسول الله باليمين	68
8		كان رسول الله عليكم بهذه السوداء	16
21		كان رسول الله يصلى على راحلته	49
8		كان رسول الله يكره ان يرى	15
6		كان يطيل الصلاة قائما	9
23		كان يمهل حتى اذا كانت	53
25		كتب اليها عمران مفرس	60
10		كل مسكر حرام	21
23		كنت افتل قلايد هدى	54
6		لا تحقرن معروفا من العرف	10
16		لا تحل لامرأة تؤمن بالله	36
26		لقد ظننت يا ابا هريرة	61
12		لمسح على الحفين	26

24	لوجاز لاجد ان يسجد لاجد	56
5	ما اعتمر رسول الله الا فى ذى القعدة	8
29	ما انزل فى التوراة ولا	69
4	ما يسرني ان حكيت انسانا	4
7	مثله ولم يذكر النساء	13
11	المسكر قليله وكثيره حرام	22
24	المغبون لا محمود ولا مأجور	57
20	الملك فى قریش	47
27	من اصبح لا ينوى ظلم	64
25	من اعانة ظالما	59
21	من اقتنى كلبا الا	48
25	من بدل دينه فاقتلوه	58
13	من جمع طعاما او تربص به	27
7	من دخل مسجدى هذا	14
22	من رفع قرطاسا من الارض	50
8	من ستر اخاه المسلم ستره	17
17	من شرب الخمر فى الدنيا	38
14	من قال احد عشرة لاله الا الله	32
28	نعمتان مغبون فيهما	67
15	نهى رسول الله عن نبيذ الجر	33
24	وهو حلال مقيم حتى ينحر هديه	55
19	يا عبد الرحمن بن سمره ادا حلفت	44
20	يا على ادا اكتسب الناس	71
11	يقومون فيبلغ الرشع	23

G. Sonuç :

el-Kettânî'nin cüzünü tanıtmaya çalışırken onun Kur'an ve hadis ilmindeki yerinden de bahsettik. Gördüğümüz kadarıyla el-Kettânî, ilmî şahsiyetine gölge düşürecek herhangi bir itham ve tenkide mâruz kalmamış sika bir muhaddistir. Cüzünde topladığı 71 hadisin çoğunluğu meşhur kitaplarda bulunanlardandır. Yalnız bu cüzde yer alan üç hadis ise değişik bir görüş ortaya koymamaktadır.

Bu araştırma da göstermiştir ki büyük hadis kitaplarının yanında hacimce küçük, hiç tanınmamış veya az tanınmış eserler de bulunmaktadır. Tetizimiz bunlardan yalnız birisi üzerinde birisi üzerinde yapılmış bir çalışmadır. Kütüphanelerde ise gün ışığına çıkarılmak için araştırmacıların himmetini bekleyen daha pek çok eser bulunmaktadır. Bu konuda gayret sarfedecek olan yeni araştırmacılara başarılar dileriz.

Tevfik ve hidayet Allah (c.c.)'tandır.

H. Bibliyografiya

- Acılûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-
ilbâs, I-II, Halep, ts. (Keşf).
- Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I-VI, İstanbul, 1982.
- Ahmed Muhammed Şakir, el-Bâ'îgu'l-Hasîs şerhu ihtisârı 'Ulû-
mü'l-hadîs, Beyrut, ts. (Bâis).
- Ahmed Naim, bk. Babanzâde.
- Aliyyü'l-Kârî, Şerh-u Nuhbetü'l fiker fî Mustalahât-i ehli'l-
eşer fî 'uşûli'l-hadîs, İstanbul, 1909 (Nuhbe).
- 'Atiyyetullah, Ahmed, Kâmuşu'l-İslâmî, I-V Kahire, 1979.
- el-Â'zamî, M. Muştafa, Dirâsâtün fi'l-Hadîsi'n-Nebevî ve târif-
hu tedvînihi. I-II, Beyrut, 1980 (Dirâsât).
- Studies in Early Hadith Literature, Beyrut, 1968.
- Babanzade, Ahmed Naim, Şahîh-i Buhari Muhtasarı ve Tecrid-i
Şarih Tercemesi, I-XII, Ankara, 1982 (Mukaddime).
- el-Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl, el-Câmi'u's-Şa-
hîh, I-VIII, İstanbul, 1981.
- Çakan, İsmail L. Anahatlarıyla Hadis İstanbul, 1983. Dârekut-
nî, Sünen.
- Dârekutnî, 'Ali b. 'Umer, Sunenu'd-Dârekutnî, I-IV, Medine,
1966 (Sünen)
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahmân, es-Sünen,
İstanbul, 1981.

ed-Dihlevî, Şâh Veliyyullâh, Bustānu'l-Muḥaddisîn, Delhi, 1898.

Ebū Dāvūd, Süleymān b. el-Eş'as es-Sicistānî, es-Sünen, I-V,
İstanbul, 1981.

Ebū Nu'aym, el-İşfahānî, Hilyetü'l-evliyā ve ṭabakātu'l-aşfiyā
I-X, Mısır 1974-1979 (Hilye).

Ebū Zehu, Muhammed Muhammed, el-Ḥadīs ve'l-Muḥaddisūn, Mısır,
ts. (Muḥaddisun).

Hacı Halīfe, bk. Katib Çelebi.

Hâkim en-Neysabūrî. Ma'rifetu 'ulumi'l-Ḥadīs, Medine, 1977.

el-Hamevî, bk. Yākūt el-Hamevî.

el-Ḥatibu'l-Bağdādî, el-Cāmi' li ahlākı'r-rāwî ve Adâbi's-Sā
mi', Mısır, ts. (el-Cāmi' li ahlākır-rāwî).

Şerefü aşhābi'l-ḥadīs, thk. M.Şaîd Ḥatiboğlu, Ankara
1971 (Şeref).

Târîhu Bağdād, I-XIX. Haydarâbād, 1978.

Heysemî, Nureddin 'Alî b. Ebî Bekr, Mecme'u'z-Zevâid ve Menbe'
'u'l-fevâid, I-X, Beyrut, 1967.

Hitti, Philip K., Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi, trc. Şâlih
Tuğ, I-V, İstanbul, 1980 (İslam Tarihi).

İbn 'Abdilber, Ebū 'Ömer Yūsuf b. 'Abdillāh el-Kurtubî, el-İstifā
f Ma'rifeti'l-Ashāb (el-İşābe'nin kenarında basılmış-
tır.), I-IV, Mısır, 1910. (İstifāb).

İbn Ebî Hātim, 'Abdullāh er-Rāzî, el-Cerh ve't-ta'dîl, I-IX,
Beyrut, 1952 (el-Cerh).

İbn Ebî Ya'cālā, Ṭabakātu'l-ḥanā bile, I-II, Beyrut 1952 (Hanā-
bile).

İbn Hacer, el-Askalânî, el-İşâbe fî temyîzi's-Şahâbe, I-IV, Mısır, 1910 (İşâbe).

Lisânü'l-Mizân, I-VI, Haydarâbâd, 1912 (Lisân).

Nuhbetü'l-fiker fî Muştalahâtı ehli'l-eser fî uşûli'l-hadîs, İstanbul, 1327. (Nuhbe).

Tehzîbu't-tehzîb, I-XII, Haydarâbâd, 1325 (Tehzib),

İbn Hallikân, Ahmed b. Muhammed, Vefeyâtu'l-a^cyân, I-VIII, Beyrut, 1980 (Vefeyât).

İbn Hibbân, Muhammed el-Büstî, Meşâhîr-u 'Ulemâi'l-emşâr, Almanya, 1959 (Meşâhîr-u 'Ulemâ).

İbn Hişâm, es-Sî retü'n-Nebeviyye, I-IV, Kâhire, 1955, (Sîret)

İbn Kayyım el-Cevziyye, i^clâmü'l-Muvakkıfîn, I-IV, Beyrut, 1973.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. 'Ömer, el-Bidaye ve'n-nihâye, I-XIV, Beyrut, 1981-1982 (Bidâye).

İbn Mâce, Ebü 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd, es-Sünen, I-II, İstanbul, 1981.

İbn Mende, Muhammed b. İshak, Kitâbü'l-İmân, I-II, Beyrut, 1985 (İmân).

İbn Sa^cd, Muhammed, et-Tabakātu'l-kübrâ, I-IX, Beyrut, 1968 ve Leiden, 1321 (Tabakât).

İbn Tağrîberdî, en-Nücûmu'z-Zâhire fî mulûki Mısır ve'l-Kâhire, I-XII (Nucumu'z-Zâhire).

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn, Şıfatu's-Şafve, I-IV, Beyrut, 1979. (Safve).

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemseddin Muhammed el-Cezerî, en-Nesr fi'l-Kıraati'l-⁶aşr, I-II, Beyrut ts. (Nesr).

Gāyetu'n-nihāye fī tabakāti'l-Kurrā, I-II, Beyrut 1982 (Gāye).

İbnü'l-Cezerî, İzzüddîn, el-Lübâb fī tehzîbi'l-ensâb, I-III, Beyrut, ts. (Lübâb).

İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasan İzzüddîn ^CAli, b. Muhammed el-Cezerî, el-Kâmil fit-târih, I-XIII, Beyrut, 1979 (Kâmil).

Üsdü'l-gâbe fima'rifeti's-Şahabe I-VII, Mısır, 1970 (Üsdü'l-gâbe).

İbnu'l-^Cîmād, ^CAbdulhayy Ahmed b. Muhammed, Şezerātu'z-zehab, I-VIII, Beyrut, ts. (Şezerāt).

İbnü'n-Nedîm, el-Fihrist, Beyrut, 1978 ve Leipzig 1871.

Kâtib Çelebî, (Hacı ^Halife) Muştafa b. ^CAbdullāh, Keşfu'z-zunūn, I-II, İstanbul, 1943. (Keşf)

Kehhāle, Ömer Rıdā, Mu^Ccemu'l-müellifîn, I-XII, Beyrut, ts. (Mu^Ccem).

el-Kettānî, Muhammed b. Ca^Cfer, er-Risāletu'l-müstatrafe, İstanbul, 1986 (Risāle).

Koçyiğit, Talat, Hādīs, İstılahları, Ankara, 1980 (İstılahlar)

Kuraşî Ebü'l-Vefa, el-Cevāhirü'l-Mudīyye fī tabakāti'l-hanefiyye, I-IV, Mısır, 1978. (Cevāhir).

Leknevî, Muhammed ^CAbdulhayy, el-Fevāidü'l-Behiyye fī terāci-mi'l-hanefiyye, Kāhire, 1324. (Fevāid).

Maḥmūd et-Taḥḥān, ^CUşulu't-tahrīc ve Dirāsetu'l-esānīd, Haleb, 1978 (Uşulu't-tahīc).

- Mālik b. Enes, el-Muvatta', I-II, İstanbul, 1981.
- el-Mesūdî, Ebü'l-Hasan, Murûcu'z-Zeheb ve maâdinü'l-Cevher,
I-IV, Mısır, 1964, (Muruc).
- Metz, Adam, el-Hadâratü'l-İslâmiyye fi'l-karni'r-râbiî^c el-
Hicrî, I-II, Kahire, ts. (Hadâra).
- Muhammed Hüseyn ez-Zehebî, et-Tefsîr ve'l-müfessirün, I-II,
Beyrut, 1397.
- Müherriid, Ebü'l-Abbâs Muhammed, el-Kâmil fi'l-edeb, İstanbul,
1869.
- Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, el-Câmiu^cş-şahîh, I-VIII, İs-
tanbul, 1981.
- en-Nesâî, Ebü^c Abdurrahmân Ahmed b. Şu^cayb, es-Sünen, I-VIII,
İstanbul, 1981.
- en-Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin b. Şeref, Tehzîbü'l-esmâ
ve'l-Lugât, I-II, Beyrut, ts. (Tehzîbü'l-esmâ).
- Okiç, Muhammed Tayyib, Bâzı Hadîş, Meseleleri üzerine tetkik-
ler, İstanbul, 1940 (Tetkikler).
- Ömer Rıdâ Kehhâle, bk. Kehhâle,
eş-Şâfedî, Şalâluddîn Halil, el-Vâfî bil-vefeyat, I-XXII,
WIESBADEN 1962 (Vâfî).
- es-Sem^cânî, Ebu'l-Muzaffer ^cAbdülkerîm b. Manşûr, Edebu'l-İmlâ
ve'l-İstimlâ nşr, Max Weisweiler, Beyrut, 1981.
- el-Ensâb, I-X, Beyrut, ts.
- Sezgin, Fuâd, Buhârî'nin Kaynakları, İstanbul, 1956.

- Sezgin Fuâd, Tārīhu't-turāsi'l-^Carabī, trc. Mahmūd Fehmi Hicāzī-Fehmi Ebu'l-Fadl, I-II, Mısır, 1977, (Tārīhu't-turās).
- Sübhi eş-Sālīh, Hadīs ilimleri ve Hadīs iştilahları, trc. M.Yaşar Kandemir, Ankara, 1981.
- es-Suyûtī, Celālüddīn, el-Fethu'l-Kebīr, I-III, Beyrut 1932.
- el-İtkān fī'ulumi'l-Kur'ān, I-II, Mısır, 1900 (İtkan).
- Tabakātü'l-hüffāz, Beyrut, 1983 (Tabakāt).
- Tedribu'rrāvi fī Şerh-i Takribu'n-Nevevī, I-II, Beyrut, 1979 (Tedrib).
- Tārīhu hulefā Mısır 1952. (Hulefā).
- es-Sübki, Tâcüddīn Ebū Naşr, Tabakātu's-Şāfiyye, I-X, Mısır, 1964.
- et-Tirmizī, Ebū ^Cisā Muhammed b. ^Cisā, el-Cāmi^Cu's-şahīh, I-V, İstanbul, 1981.
- Wensinck, A. J., Concordance, I-VII, Leiden, 1936.
- Yākūt el-Hamevī, mbuldān, I-V, Beyrut, ts. ve Mısır, 1906 (Mu^C-cem).
- ez-Zehebī, Ebū Abdullah Şemseddīn, el-İber fihāber-i men ğaber, I-IV, Beyrut, (İber),
- Ma'rifet'ü-Kurrail-Kibarāla't-Tabakāti ve'l-ā sār, Mısır, 1969.
- Mizānu'l-i^C tidāl, I-IV, Beyrut, 1963 ve Mısır, 1325, (Mizān).

ez-Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Siyeru a^clâmi'n-nübelâ, I-
XXIII, Beyrut, 1982 (Siyer).

Tezkiretu'l-huffâz, I-IV, Haydarabad, 1333 (Tezkire).

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullah, Esâsü'l-Belâğa, Medine, ts.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, el-A^clâm, I-VIII, Beyrut, 1984 (y.bsk).

el-A^clâm, I-X, Beyrut, 1959 (A'lâm).

E K L E R

(F o t o k o p i l e r)

٢٥
محمد بن عبد الملك بن أبي المشواتب الفريسي، شهد سبعتين من أبي
الحسام بن محمد بن المنكدر عن يزيد الزياتي عن أبي إسحاق
يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث الله نبياً في
بنو أديعة الأقر من بني أسد واسم **ح**دا عبد الله بن علي بن
٤ الجعد قال سئل النوري عن علي بن الأحمر عن أبي جعفر عن عمارية
قالت حكيت النساء فقال النبي صلى الله عليه وسلم ما يسرن في أن
حكيت النساء ولي كذا وذا **ح**دا عبد الله بن محمد
قال سئل علي بن عبد الله بن جعفر المديني قال سألني سعد بن ابن جريح قال
سألت عبيد بن طارق بن حبيب عن أبي جعفر عن عمارية عن عبد الله بن شعير
عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لا هلك المتكبرون قال قلت
من أن **ح**دا عبد الله بن محمد بن عبد الله بن عبد الوارث
سأله عن الزهري عن عوف بن أبي حمزة قال كان أبي علي بن شريك علي بن
عليه السلام وكان جئت منبره قال بعث علياً يقول خير هذه
٧ الأمة بعد نبيها أبو بكر وعمر **ح**دا عبد الله بن محمد
سأله عن حميد بن عوف بن خالد السكوني عن عبد الله بن محمد عن
نافع عن ابن عمر أن رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل عن
الحيل فجعل المفتح في العابه **ح**دا عبد الله بن أحمد بن
حنبل سئل ثمان وعشرين أملاً من كتابه عن محمد بن مسلمة عن أبي إسحاق
عن عيسى بن عبد الله بن الزبير عن أبيه عباد بن عبد الله قال دخلت
علي عاتكة رضي الله عنها فقالت يا أبا عبد الله رضي الله عنه
عليه وسلم ألا في ذي القعدة ولقد أعتقت ثلاث عهود **ح**دا عبد الله بن محمد
٩ الله فلا حد لها أحمد بن حنبل سأل محمد بن يزيد عن هشام بن محمد بن يزيد

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M E T İ N V E T A H R İ C

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

* جزء فيه من حديث ابي حفص عمر بن ابراهيم *
* * * * *
* الكائن المقري *
* * * * *

"Yüksek Lisans Tezi"

Mehmet AYKAÇ

Danışman :

Y.Doç.Dr. Râşit KUÇUK

İ s t a n b u l - 1 9 8 7

جزء فيه من حديث أبي حفص عمر بن ابراهيم

الكناني المقرئ

بسم الله الرحمن الرحيم وهو حسبي ونعم الوكيل

1 - اخبرنا الشيخان العالحيان المسندان معين الدين ابو الفتح عبد الهادي عبد الكريم بن علي القيسي وشرف الدين ابو عيسى عبد الله بن عبد الواحد بن علاق على كل احد منها في سنة ثمان وستين وستمائة بمصر قلت لكل واحد منهما اخبرنا الشيخ الامام العالم شهاب الدين ابو الفضل محمد بن يوسف بن علي الغزنسوي والشيخة العالمة ام عبد الكريم فاطمة بنت الشيخ ابي سعيد الخير الانصارية اجازة فيما كتبنا () اخبرنا الشيخ الامام الاجل السيد العدل ابو القاسم علي عبد السيد بن محمد بن الصباغ قراءة عليه وانا اسمع في ربيع الاول من سنة اربعين وخمسمائة وقالت فاطمة اذنا حدثنا الشيخ الخطيب ابو محمد عبد الله ابن محمد بن هزارمرد الصريفي (1) قراءة عليه وانا اسمع في صفر فافريه من سنة سبع وستين واربعمائة قال اخبرنا ابو حفص عمر بن ابراهيم المقرئ الامام المعروف بالكتاني في مسجده نهر الدجاج يوم الجمعة لثمان عشر خلون من ذي الحجة من سنة ثمان وستين وثمانمائة املاء من كتابه قال حدثنا ابو القاسم عبد الله بن محمد بن عبد العزيز البغوي (2) قال حدثنا طالتوت بن عباد قال حدثنا فضال بن جبهر قال سمعت ابا امامة الباهلي (3) يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم

(1) من الابتدا الى هناك تقدمت سبعة اشخاص انظر تراجمهم الى

القسم الثاني في روات الجزء من الكتاني

(2) انظر ترجمته الى القسم الاول في اساتيد الكتاني

(3) هو صدي بن عجلان بن وهب توفي سنة 81 هـ / 700 م ، انظر

ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغاية ، 16/3 : الذهبي ، سير

الاعلام ، 359/3-363 : ابن حجر ، الامابة ، 182/2 :

الزركلي ، الاعلام ، 291/3 : الاعظمي ، الدراسات ، 92/1

يقول : " اكفلوا لى بست اكفل لكم بالجنة : اذا حدث احدكم فلا يكذب واذا اتمن فلا يخن واذا وعد فلا يخلف غضوا ابصاركم وكفوا ايديكم واحفظوا فروجكم " (1)

2 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا ابو كامل الجحدري ثنا ابو عوانة عن محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله (2) قال قالت اليهود : انما يكون الاحول ان يأتى المرأة من خلفها قال فانزل الله تعالى : " نسائكم حرث لكم فاتوا حرثكم انى شئتم من بين يديها ومن خلفها ولاتأتوها الا فى الميما " (3)

3 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا محمد بن عبد الملك بن ابى الشوارب القرشى ثنا سعيد بن سلمة بن ابى الحسام ثنا محمد بن المنكدر عن يزيد الزقاشى عن أنس بن مالك انه سمعه يقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " بعث الله ثمانية آلاف نبى اربعة آلاف من بنى اسرائيل " (4)

-
- (1) احمد بن حنبل ، 323/5 (بلفظ " اضمنوا " مكان اكفلوا ،
" واصدقوا اذا حدثتم " مكان اذا حدث احدكم فلا يكذب .)
(2) هو جابر بن عبد الله بن عمر الخرزجى توفى سنة 78 هـ / 697 م ،
انظر ترجمته : ابن حبان ، مشاهير العلماء ، 11 ، ابن سعد ،
الطبقات ، 574/3 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 307/1 : الذهبي
التذكرة ، 43-44 : ابن قيم الجوزية ، إعلام الموقعين ، 12/1 :
ابن حجر ، الاصابة ، 213/1 : السيوطى ، الاتقان ، 69/1 :
ابن العماد ، الشذرات ، 84/1 : الزركلى ، الاعلام ، 92/2 :
(3) البخارى ، تفسير سورة 29/3 (مثل هذا الحديث : " . اذا
جامعها من ورائها جاء الولد احول ") : مسلم ، طلاق ، 7 ، 8 :
ابوداود ، نكاح ، 45 : الترمذى ، تفسير سورة 25/3 : ابن
ماجة ، نكاح ، 25 : الدارمى ، وضوء ، 113 : نكاح ، 30 :
احمد بن حنبل ، 305/6 :
(4) رواه الطبرانى فى الاوسط ، انظر مجمع الزوائد للهيثمى 210/8

4 - حدثنا عبد الله ثنا علي بن الجعد قال ثنا سفيان الثوري عن علي بن الاحمر عن ابي حذيفة عن عائشة (1) قالت : حكيت انسانا فقال النبي صلى الله عليه وسلم " ما يسرني ان حكيت انسانا ولي كذا وكذا " (2)

5 - حدثنا عبد الله بن محمد قال ثنا علي بن عبد الله بن جعفر المديني قال ثنا يحيى بن سعيد ثنا ابن جريج قال ثنا سليمان بن عتيق عن طلق بن حبيب عن الاحنف بن قيس عن عبد الله بن مسعود (3) عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : " الالهك المتكبرون قالها ثلث مرات " (4)

6 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا عبد الله بن عمر القواريري ثنا خالد عن

-
- (1) هي عائشة بنت ابي بكر الصديق توفيت سنة 58 هـ / 678 م ، انظر : ابن هشام ، السيرة ، 271/1 : ابن سعد ، الطبقات ، 81-58/8 : ابن ابي يعلى ، طبقات حنابلة ، 142-140/2 : ابن الجوزي ، صفة الصفوة ، 21-15/2 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 188/7-192 : الذهبي ، سير اعلام ، 98/2 : ابن حجر ، الاصابة ، 4/361 : الزركلي ، الاعلام ، 5/4 : الاعظمي ، الدراسات ، 113/1 : ابوداود ، ادب ، 35 : الترمذي ، قيامة ، 51 (ولفظهما : " ما يسرني اني حكيت رجلا ") : احمد بن حنبل ، 136 ، 128/6 ، 189 ، 206 (ولفظه : ذهبت احكى امرأة ٠٠٠ ان حكيت احدا ٠٠٠)
- (2) هو عبد الله بن مسعود ، ابو عبد الرحمن الهزلي توفي سنة 32 هـ / 652 م ، انظر ترجمته : ابن سعد ، الطبقات ، 161-150/3 : ابن جابر ، 3/6 : ابن ابي خاتم ، الجرح والتعديل ، 149/5 : الخطيب ، تاريخ بغداد ، 150-147/1 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 3/384 : الذهبي ، التذكرة ، 13/1-16 ، 31 : المعرفة ، 33/1-35 : ابن الجوزي ، النشر ، 51/1 : غايه ، 457/1-458 : ابن حجر ، الاصابة ، 368/2 : ابن العماد ، الشذرات ، 38/1 : مسلم ، منافقين ، 34 : ابوداود ، سنة ، 19 : الترمذي ، قيامة ، 47 : ابن ماجه ، مقدمة ، 14 : احمد بن حنبل ، 179/2

الزهري عن عون بن ابي جحيفة (1) قال كان ابي على شرط على عليه السلام وكان تحت منبره قال سمعت عليا يقول "خير هذه الامة بعد نبيها ابوبكر وعمر" (2)

7 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا احمد بن حنبل ثنا عقبة بن خالد السلوني ثنا عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر (3) "ان رسول الله صلى الله عليه وسلم سبق بين الخيل وجعل الفرع في العابه" (4)

8 - حدثنا عبد الله ثنا احمد بن حنبل سنة ثمان وعشرين املاء من كتابه ثنا محمد بن سلمة عن ابي اسحاق عن يحيى بن عباد بن عبد الله بن الزبير عن ابيه عباد بن عبد الله (5) قال : دخلت على عائشة رضوان الله عليها فقالت : ما اعتمر رسول الله صلى الله عليه وسلم الا في ذي القعدة ولقد اعتمر ثلاث عمر (6)

-
- (1) هو عون بن ابي جحيفة ، انظر ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 314/4 :
(2) هذا الحديث من زوائد عبد الله بن الامام احمد على مسند ابيه وسنده جيد . انظر : الفتح الرباني ، 182/22 .
(3) هو عبد الله بن عمر بن الخطاب القرشي ، توفي سنة 73 هـ / 692 م ، انظر ترجمته : ابن سعد ، الطبقات ، 142/4 - 148 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 340/3 - 345 : الذهبي ، سير اعلام ، 141/3 : التذكرة ، 37/1 - 40 : ابن حجر ، الاصابة ، 347/2 .
(4) البخاري ، صلاة ، 41 : جهاد ، 57 ، 58 : اعتصام ، 16 : مسلم ، اماره ، 95 : ابوداود ، جهاد ، 60 : النسائي ، خيل ، 12 ، 13 : الدارمي ، جهاد ، 35 : الموطا ، جهاد ، 45 : احمد بن حنبل ، 5/2 ، 55 ، 56 .
(5) انظر ترجمته : ابن ابي حاتم ، الجرح والتعديل ، 82/3 .
(6) ابن ماجة ، مناسك ، 46 : الموطا ، حج ، 57 : احمد بن حنبل ، 228/6

9- حد ثنا عبد الله قال ثنا احمد بن حنبل ثنا محمد بن سلمة عن هشام عن محمد بن سيرين عن عبد الله بن سفيان عن عائشة رضى الله عنها قال سألتها عن صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت : "كان يطيل الصلاة قائما وقاعدا وكان اذا صلى ركع واذا صلى قاعدا ركع قاعدا" (1)

10- حد ثنا عبد الله بن شيان بن فروخ ثنا سلام بن مسكين ثنا عقيل بن طلحة السلمى عن ابي حرى الهجمى انه قال : يا رسول الله انا قوم من اهل البادية نحب ان تعلمنا عمل لعل الله عز وجل ينفعنا به قال : " لا تحقرن معروفا من العرف شيئا ولو ان تفرغ من دلوك فى اثناء المستسقى ولو ان تكلم اخاك ووجهك اليه منبسطا واياك وتسبيل الازار فانها من الخيلاء لا يحبها الله عز وجل واذا سبك رجل بما يعلم منك فلا تسبه بما تعلم منه فيكون اجر ذلك لك ووباله عليه " (2)

11- حد ثنا عبد الله بن محمد بن شريح يعنى ابن يونس ثنا يحيى بن زكريا بن ابي زيادة عن الاعمش عن ابي الضحى عن مسروق عن عائشة رضى الله عنها "ان النبى صلى الله عليه وسلم كان يقبل وهو صائم" (3)

-
- (1) مسلم ، مسافرين ، 107 ، 110 : ابوداود ، صلاة ، 175 : النسائى ، ليل ، 18 : احمد بن حنبل ، 247/2 ، 32/5 ، 204/6 ، 227
- (2) مسلم ، بر ، 144 : ابوداود ، لباس ، 24 : الترمذى ، اطعمة ، 30 : احمد بن حنبل ، 3 / 483 ، 64 ، 63/5 ، 173 .
- (3) مسلم ، صيام ، 65 ، 66 ، 71 ، 73 : الترمذى ، صوم ، 31 : ابن ماجه ، صوم ، 19 : الدارمى ، صوم ، 21 : الموطأ ، صيام ، 13 ، 18 : احمد بن حنبل ، 40/6 ، 193 ، 201 ، 215 ، 256 ، 265 ، 286 ، 317 ، 319 ، 325 ، (ولفضهم : كان يقبل (بعض نسائه) وهو صائم فى شهر رمضان) .

12 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا عبيد الله بن عمر ثنا حماد بن زيد ثنا ايوب عن ابي قلابة عن انس ((1)) ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : " اى انجشة رويدك سوقك بالقوارير " قال : عبيد الله : يعنى النساء . (2)

13 - حدثنا عبد الله حدثنا عبيد الله حدثنا حماد بن زيد حدثنا ثابت عن انس عن النبي صلى الله عليه وسلم مثله ولم يذكر النساء .

14 - حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا عبد الله بن عمر بن الخطاب حدثنا عبد العزيز بن ابي حازم عن ابيه عن سهل بن سعد (3) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من دخل مسجدي هذا لا يدخله الا يعلم خيرا اوتى علمه فهو بالمنزلة المجاهد في سبيل الله ومن دخله لغير ذلك كان منزلة الذي يرى ما يعجبه وهو شئ غيره . " (4)

(1) هو انس بن مالك النضر ابو ثامة او ابو حمزة البخارى الخزرجى الانصارى ،

توفى سنة 93 هـ / 712 م ، انظر ترجمته : ابن ابي خاتم ، الجرح

والتعديل ، 286/2 : ابن سعد ، الطبقات ، 17/7-26 ، 45 :

ابن الاثير ، البداية ، 88/9 : الذهبى ، سير اعلام ، 395/3-406 :

التذكرة ، 44/1-47 : ابن حجر ، الاصابة ، 71/1-72 : التهذيب ،

73/1 ، 376 : ابن العماد ، الشذرات ، 101/1 : الزركلى ، الاعلام ،

365/1-366 : الاعظمى ، الدراسات ، 100/1

(2) البخارى ، ادب ، 90 ، 111 ، 116 : مسلم ، فضائل ، 70 ، 72 : الدارمى ،

استئذان ، 65 : احمد بن حنبل ، 111/3 ، 117 ، 186 ، 227 ، 254 ،

285 ، 337/6 ، 376 .

(3) هو سهل بن سعد الانصارى ، توفى سنة 91 هـ / 710 م ، انظر ترجمته :

ابن الاثير ، اسد الغابة ، 472/2 : ابن حجر ، الاصابة ، 88/2 : التهذيب ،

252/4-253 : الزركلى ، الاعلام ، 210/3

(4) احمد بن حنبل ، 418/2 .

15 - حدثنا عبد الله ثنا ابو الربيع الزاهري ثنا عقيل عن بهية قالت سمعت عائشة رضى الله عنها تقول : " كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يكره ان يرى امرأة ليس بيدها اثر الحناء والخضاب " (1)

16 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا ابو الربيع ثنا ابو عقيل عن بهية عن عائشة رضى الله عنها قالت : " كان رسول الله صلى الله عليه وسلم عليكم بهذه السوداء الشونين فان فيها بركة وان فيها شفاء من كل داء الا السام فقلت يا ام المؤمنين وما السام قالت الموت " (2)

17 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا عبد الاعلى بن حماد يعنى النرسى ثنا حماد بن سلمة عن محمد بن واسع وابن سورة عن الاعمش عن ابي صالح عن ابي هريرة (3) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلى اصحابه : " من ستر اخاه المسلم ستره الله يوم القيامة ومن نفس عن اخيه كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة من كرب

(1) ابوداود ، ترمذ ، 4 ، 18 ، 19 : الترمذى ، طب ، 13 ، لباس ، 20 : النسائى ، زينة ، 14 ، 16 ، 19 ، 64 : ابن ماجه ، لباس ، 32 ، 34 : الدارمى ، وضوء ، 110 : احمد بن حنبل ، 472/3 .
(2) البخارى ، طب ، 7 : مسلم ، سلام ، 88 : الترمذى ، طب ، 5 : ابن ماجه ، طب ، 5 ، 9 : احمد بن حنبل ، 241/2 ، 261 ، 268 ، 343 ، 389 ، 423 ، 429 ، 468 ، 484 ، 504 ، 510 ، 351/5 ، 354 ، 138/6 ، 146 .

(3) هو ابو هريرة عبد الرحمن بن صخر الدوسى اليمنى ، توفى سنة 59 هـ / 679 م ، انظر ترجمته : ابن سعد ، الطبقات ، 325/4 - 341 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 318/6 - 321 : الذهبى ، سير اعلام ، 2 / : التذكرة ، 32/1 - 36 : المعرفة ، 40/1 - 41 : ابن حجر ، الاصابة ، 202/4 - 211 : ابن العماد ، الشذرات ، 63/1 .

الآخرة والله عز وجل في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه . " (1)

18 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا طالت بن عباد ابو عثمان قال ثنا ابو هليل عن قتادة عن عبد الله بن شقيق عن مرة البهزي (2) ان رسول الله صلى الله وسلم قال : " انه سيكون فتن كأنها صياصي بقر فمر بنا رجل متقنع فقال هذا واصحابه على الحق فذهبت فنطرت اليه فاذا هو عثمان بن عفان رضى الله عنه . " (3)

19 - حدثنا ابو حفص عمر بن ابراهيم المقرئ الكتاني (4) ثنا عبد الله بن محمد بن اسماعيل الفقيه ثنا ابو عمرو البهي بحلب ثنا الحجاج بن بصير ثنا عباد بن كثير عن ليث عن عطاء عن ابي هريرة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : " اذا اقيمت الصلوة فلا صلوة الا المكتوبة الاركعتي الصبح . " (5)

-
- (1) البخارى، مظالم، 3 : مسلم، بر، 58، 72 : ذكر، 38 : ابو داود، ادب، 38، 60 : الترمذى، حدود، 3 : بر، 19 : قرآن، 10 : ابن ماجة، مقدمة، 17 : حدود، 5 : احمد بن حنبل، 91/2، 252، 296، 389، 404، 414، 500، 514، 522، 62/4، 104، 375/5 .
- (2) هو مرة بن كعب البهزي، توفى سنة 57 هـ/676 م، انظر ترجمته : ابن الاثير، اسد الغابة، 149/5 .
- (3) احمد بن حنبل، 174/2، 228/5 .
- (4) هو ابو حفص عمر بن ابراهيم بن احمد بن كثير البغدادي المقرئ الكتاني، توفى سنة 390 هـ/1000 م، وهو مؤلف هذا الجزء .
- (5) البخارى، اذان، 38 : مسلم، مسافرين، 63، 64 : ابو داود، تطوع، 5 : الترمذى، صلاة، 195 : النسائي، امامة، 60 : ابن ماجة، امامة، 103 : الدارمى، صلاة، 149 : احمد بن حنبل، 331/2، 455، 517، 531 .

20 - حد ثنا ابو حفص عمر قال عبد الله بن محمد يعنى البخوى قال شيان

بن ابي شيبة الابلى ثنا سلام بن مسكين عن ابي عالية عن ابي املعة قال اتى بروءس
حرورية فنصبت على درج مسجد دمشق فنظر اليها ابوامامة وهى منصوبة فقال :
"شر قتلى تحت ظل السماء هو" لثا طويى لمن قتلهم وطويى لمن قتلوه قلت
يا ابا امامة اشئى تقول ام شئى سمعته من رسول الله صلى عليه وسلم ، قال انى
اذا لجريى ثلاثا سمعت من رسول الله صلى الله عليه وسلم يقولها والاصمتا . " (1)

21 - حد ثنا عبد الله بن محمد ثنا ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل ثنا

ابو احمد الزيلوى ثنا سفيان عن على ابن بديعة قال حدثنى قيس بن جبير قال قال
ابن عباس (2) قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : "كل مسكر حرام" . (3)

(1) ابوداود ، سنة ، 31 : الترمذى ، تفسير سورة 3 ، 8 : ابن ماجة ،

مقدمة ، 12 : احمد بن حنبل ، 151/1 ، 84/2 ، 357/4 ،

382 ، 250/5 ، 253 ، 256 ، 269 .

(2) هو عبد الله بن عباس بن عبد المطلب ابو العباس القرشى الهاشمى ،

توفى سنة 68 هـ / 687 م ، انظر ترجمته : الميرد ، الكامل فى

الادب ، 9 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 290/3 : الذهبى ، سير

اعلام ، 331/3-359 : المعرفة ، 41/1-42 : التذكرة ، 1/

40-42 : ابن الجزرى ، الغاية ، 425/1-426 : ابن حجر ،

اصابة ، 330/2-334 : الذهبى ، التفسير والمفسرون ، 65/1 -

83 : كحالة ، المعجم ، 66/6 : الزركلى الاعلام ، 228/4-229 .

(3) البخارى ، ادب ، 80 : احكام ، 22 : مغازى ، 60 : ابوداود ،

اشربة ، 5 ، 7 : الترمذى ، اشربة ، 1 ، 2 : النسائى ، اشربة ، 40 ،

49 ، 53 : ابن ماجة ، اشربة ، 9 ، 13 ، 14 : الدارمى ، اشربة ،

8 : الموطأ ، ضحايا ، 8 : احمد بن حنبل ، 274/1 ، 350 ،

16/2 ، 29 ، 98 ، 171 ، 429 ، 63/3 ، 66 ، 112 ، 237 ،

422 ، 410/4 ، 416 ، 417 ، 356/5 ، 314/6 ، 333 .

22 - حد ثنا احمد بن حنبل (1) ثنا معتمر بن سليمان عن ابيه عن ابن سيرين عن ابن عمر: "المسكر قليله قليله وكثيره حرام او قال خمر". (2)

23 - حد ثنا عبد الله قال ثنا ابو نصر التمار عبد الملك بن عبد العزيز قال ثنا حماد بن سلمة عن ايوب بن نافع عن ابن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قرأ هذه الآية يوم يقوم الناس لرب العالمين قال "يقومون فيبلغ الرشح اطراف اذانهم". (3)

24 - حد ثنا عبد الله قال ثنا عبيد الله بن محمد العيشي ثنا هشام بن زياد ثنا محمد بن كعب ثنا ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "اقتلوا الحية والعقرب وان كنتم في صلاتكم". (4)

-
- (1) هو ابو عبد الله احمد بن محمد بن حنبل الشيباني، توفي سنة 241 هـ / 855 م، انظر ترجمته: ابن سعد، الطبقات، 7 / 354-355: التاريخ الكبير، 5/2: التاريخ الصغير، 375/2: ابن ابي خاتم، الجرح والتعديل، 1/292-313: 68/2، 70: ابو نعيم، حلية اولياء، 9/161-233: الخطيب، تاريخ بغداد، 4/412-423: ابن ابي يعلى، طبقات الحنابلة، 1/4-20: النووي، تهذيب الاسماء، 1/110-112: ابن خلكان، الوفيات، 1/63-65: ابن كثير، البداية، 1/325-343: الذهبي، سير اعلام، 11/177: ابن حجر، التهذيب، 1/22.
- (2) ابوداود، اشربة، 5: الترمذي، اشربة، 3: النسائي، اشربة، 25: ابن ماجه، اشربة، 10: الدارمي، اشربة، 8: احمد، 91/2، 167.
- (3) البخاري، رقاق، 47: تفسير سورة 83: مسلم، جنة، 60: الترمذي، قيامة، 2: تفسير سورة 83/2، 3: ابن ماجه، زهد، 33: احمد بن حنبل، 13/2، 19، 64، 70، 105، 125.
- (4) البخاري، صيد، 7: تفسير سورة 1/77، 4: النسائي، مناسك، 114: ابن ماجه، افامة، 146.

25 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا داود ثنا عمر بن عبد الرحمن عن عبد الرحمن

بن يزيد بن جابر قال حدثني سعيد بن أبي سعيد عن أنس ابن مالك قال أتى
لتحت ناقة رسول الله صلى الله عليه وسلم لسيل على لعابها فسمعت يقول : " أن
الله عز وجل قد أعطى كل ذي حق حقه فلا وصية لوارث والولد للفراس وللعاهة
الحجر لا يدعين رجل الى غير ابيه ولا ينتمى الى غير مواليه فمن فعل ذلك فعليه
لعنة الله متتابعة لا تنفق امرأة شيئاً من بيت زوجها الا باذنه فقال رجل ولا الطعام
يا رسول الله قال ذلك افضل اموالنا ثم قال الا ان العارية مؤداة والمنحة مردودة
والدين مقضى والزعيم غارم " . (1)

26 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا الربيع قال ثنا شريك عن عاصم بن عبيد

الله عن عبد الله بن عامر بن ربيعة عن ابيه او عن عمر (2) قال : " رايت رسول الله
صلى الله عليه وسلم لمسح على الحفين " . (3)

(1) البخارى، وصايا، 6 : مسلم، حج، 67 : عتق، 20 : ابوداود،

بيوع، 88 : وصايا، 6 : ادب، 110 : الترمذى، زكاة، 34 :

وصايا، 5 : ابن ماجه، وصايا، 6 : تجارات، 65 : الدارمى،

وصايا، 28 : سير، 83 : احمد بن حنبل، 186/4، 187،

• 267/5، 239، 238

(2) هو عمر بن الخطاب توفى سنة 23 هـ/644 م، انظر ترجمته :

ابن سعد، الطبقات، 265/3 - 376 : ابن الاثير، اسد الغابة،

145/4 - 180 : الدهيبى، التذكرة، 5/1 - 8 : ابن حجر، الاصابة،

518/2 : الزركلى، الاعلام، 203/5 - 204 :

(3) البخارى، وضوء، 35، 48 : صلاة، 7 : مغازى، 81 : مسلم،

طهارة، 72، 73، 75، 80-86 : ابوداود، طهارة، 12،

60، 61، 63، 66 : الترمذى، طهارة، 45، 70، 73، 75 :

النسائى، طهارة، 10، 16، 96 : قبله، 23 : ابن ماجه، طهارة،

39 : الدارمى، وضوء، 3، 38 : الموطأ، طهارة، 41-45 : احمد،

• 14/1 ... 139/4، 179، 240، 213/5، 281، 287

27 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا داود بن رشيد ثنا محمد بن حرب عن ابن مهدي سعيد بن سنار عن ابي الراهويه كثير بن مرة عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من جمع طعاما او ثريص به اربعين ليلة فقد برى من الله وبرى الله منه وايا اهل عرصة ضل في باد يهم رجل من المسلمين جايح فقد برئت منهم ذمة الله تبارك وتعالى . " (1)

28 - حدثنا ابو سعيد الحسن بن علي العدوي (2) ثنا حراش بن عبد الله عن انس بن مالك ان النبي صلى الله عليه وسلم قال : " الصوم جنة . " (3)

29 - حدثنا ابو القاسم عبد الله بن محمد ثنا عبيد الله بن محمد بن العيسى ثنا ابو المقدام هشام بن زياد ثنا محمد بن كعب القرظي ثنا ابن عباس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : " ان لكل شئ شرفا وان اشرف المجالس ما استقبل به القبلة . " (4)

(1) احمد بن حنبل ، 33/2 .

(2) هو ابو سعيد الحسن بن علي بن زكريا بن صالح بن عاصم بن زفر بن علاء بن اسلم العدوي البصري ، توفي سنة 319 هـ / 931 م ، انظر

ترجمته : الخطيب ، تاريخ بغداد ، 381/7 - 384 .

(3) البخاري ، صوم ، 2 ، توحيد ، 35 : مسلم ، صيام ، 161 ، 162 :

ابوداود ، صوم ، 25 : الترمذي ، جمعة ، 79 : صوم ، 54 :

ايمان ، 8 : النسائي ، صيام ، 42 ، 43 : ابن ماجه ، صيام ، 1 :

فتن ، 12 : زهد ، 22 : الدارمي ، صوم ، 37 ، 50 : الموطأ ،

57 : احمد بن حنبل ، 195/1 ، 196 ، 257/2 ، 273 ، 302 ،

312 ، 22/4 ، 83/5 .

(4) رواه ابن جرير عن ابن عباس ، انظر راموز الاحاديث ، 281/1 .

30 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا مصعب بن عبد الله الزبيري ثنا أبي عن هشام بن عروة عن محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : "الاخبركم على من تحرم النار غدا على كل حين لين قريب سهل". (1)

31 - حدثنا عبد الله ثنا محمد بن جعفر الوركاني ثنا ايوب بن جابر عن سماك بن حرب عن النعمان بن بشير (2) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : "اتقوا النار ولو بشق ثمرة" قال ابو القاسم بن منيع ولا اعلم احدا حدث بهذا الحديث عن سماك بن حرب غير ايوب بن جابر وهو اخو محمد بن جابر السحمي ويقال انه اوثق من اخيه محمد بن جابر. (3)

32 - حدثنا عبد الله بن محمد ثنا ابو نصر عبد الملك يعني التمار ثنا حماد

-
- (1) الترمذی، قیامة، 45 : احمد بن حنبل، 415/1 .
(2) هو النعمان بن بشير الانصاري، توفي سنة 65هـ/684م ، انظر ترجمته : ابن سعد ، الطبقات ، 53/6-54 : ابن ابي حاتم ، الجرح والتعديل ، 444/8 : ابن الاثير، اسد الغابة ، 326/5-329 : الذهبي ، سير اعلام ، 411/3-412 : ابن حجر، الاصابة ، 559/3 : التهذيب ، 448/10 : الزركلي ، الاعلام ، 4/9 : الاعظمی ، الدراسات ، 142/1 .
(3) البخاری، ادب ، 34 : زكاة ، 10 : رقاق ، 51 : توحيد ، 36 : مناقب ، 25 : مسلم ، زكاة ، 66 ، 67 ، 68 ، 70 : الترمذی ، قیامة ، 1 : زهد ، 37 : النسائي ، زكاة ، 63 ، 64 : ابن ماجه ، مقدمة ، 13 : زكاة ، 28 : الدارمی ، زكاة ، 24 : احمد بن حنبل ، 388/1 ، 447 ، 256/4 ، 258 ، 259 ، 377 ، 79/6 ، 138 .

بن سلمة عن ابي الزرقا عن عبد الله بن ابي اوفى (1) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من قال احد عشر حرة لاله الا الله احد صمد لم يلد ولم يولد ولم يكن له كفوا احد كتب الله له الفى الف حسنة " قال ابو القاسم وابو الزرقا اسمه فايد بن عبد الرحمن واطنه كوفى واكثر حديثه عن ابي اوفى . (2)

33 - حد ثنا عبد الله بن محمد يعنى ابن سليمان بن لوين ثنا حماد بن زيد عن هشام عن شميصة انها سمعت من عائشة رضى الله عنها تسال عن نبئذ الجر - فقالت : " نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن نبئذ الجر . " (3)

34 - حد ثنا ابو محمد يحيى بن صاعد الحافظ مولى بنى هاشم (4) ثنا محمد بن سليمان بن لوين ثنا ابو عوانة عن عاصم وحصين عن عكرمة عن ابن عباس قال : " سافرنا مع النبي صلى الله عليه وسلم فأقام سبعة عشر يوما يقصر الصلاة قال ابن عباس ونحن اذا سافرنا فأقمنا سبعة عشر قصرنا فاذا اذددنا اتممنا . " (5)

(1) هو عبد الله ابي اوفى بن خالد توفي سنة 86 هـ / 706 م ، انظر ترجمته : ابن سعد ، الطبقات ، 6/ 621 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 3/ 182 : ابن حجر ، الامابة ، 3/ 58 : الزركلى ، الاعلام ، 4/ 249 : الاعظمى ، الدراسات ، 1/ 114 .

(2) احمد بن حنبل ، 4/ 103 .

(3) مسلم ، اشربة ، 47 : ابوداود ، اشربة ، 90 : الترمذى ، اشربة ،

4 : النسائى ، اشربة ، 28 ، 29 ، 31 ، 56 : ابن ماجه ، اشربة ،

15 : الدارمى ، اشربة ، 14 : احمد ، 3/ 447 ، 5/ 444 .

(4) توفي سنة 318 هـ / 930 م ، الذهبى ، سير اعلام ، 14/ 501 .

(5) البخارى ، تفسير الصلاة ، 5 : ابوداود ، سفر ، 10 ، 11 : الترمذى ،

صلاة ، 545 : ابن ماجه ، تفسير الصلاة ، 5 : احمد بن حنبل ، 2/

99 ، 5/ 94 .

35 - حدثنا ابو محمد بن صاعد ثنا محمد يحيى ابن ذنبور ثنا فضيل وهو ابن عياض عن مخيرة عن ابراهيم عن تميمي عن حرام قال قرأت على عبد الله وانا غلام فلما انتهيت الى السجدة نظرت ما يأمرني فقال : " اسجد بنا فانك امامنا فيها . " (1)

36 - حدثنا يحيى بن محمد ثنا ابن المغيرة بن سلعة المخدومي ثنا ابن ابي فديك عن الضحاك بن عثمان عن نافع عن عبد الله بن عمر ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : " لا تحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر تسافر مسيرة ثلاثة ايام الا ومعها ذو محرم . " (2)

37 - حدثنا يحيى بن صاعد ثنا ابو سلمة المخزومي يحيى بن المغيرة ثنا ابن ابي فديك عن الضحاك بن عثمان عن نافع عن ابن عمر عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : " اليد العليا خير من اليد السفلى واليد العليا هي المنفقة والسفلى السائلة . " (3)

(1) ولم اظفر له بماخذ .

(2) البخارى، تفسير الصلاة ، 4 : مسجد مكة ، 6 : صيد ، 26 : صوم ، 67 : مسلم ، حج ، 413 ، 424 : ابوداود ، مناسك ، 2 : الترمذى ، رضاع ، 10 : ابن ماجه ، مناسك ، 7 : الدارمى ، استئذان ، 46 : الموطأ ، استئذان ، 37 : احمد بن حنبل ، 222/1 ، 246 ، 12/2 ، 19 ، 182 ، 236 ، 251 ، 304 ، 347 ، 3/7 ، 34 ، 45 ، 52 ، 53 ، 54 ، 62 ، 64 ، 66 ، 71 ، 77 . (3) البخارى ، وما ياء ، 9 : رقاق ، 11 : زكاة ، 18 ، 50 : نفقات ، 2 : مسلم ، زكاة ، 94-97 ، 106 : ابوداود ، زكاة ، 28 : الترمذى ، زهد ، 32 : قیامة ، 29 : النسائى ، زكاة ، 50-53 ، 93 : الدارمى ، زكاة ، 22 : الموطأ ، صدقة ، 8 : احمد بن حنبل ، 4/2 ، 67 ، 98 ، 122 ، 243 ، 278 ، 288 ، 501 ، 330/3 ، 403 ، 434 ، 262/5 .

38 - حدثنا ابن صاعد ثنا احمد بن الفرّج بن سليمان الحمصي ثنا ابن ابي فديك ثنا الضحاك بن عمر عن نافع عن ابن عمر لا اعلمه الا انه قال قال رسول الله صلى عليه وسلم : " من شرب الخمر في الدنيا لم يشربها في الآخرة الا ان يتوب . " (1)

39 - حدثنا يحيى بن صاعد ثنا الحسن بن ابي الربيع ثنا وهب بن جرير ثنا ابن سمعة الاعمش يحدث عن ابي صالح عن ابي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم : " ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ولا يزيهم رجل بايع اميرا لم يبايعه الا للدنيا فان اعطاه وفا له وان لم يعطه لم يف له ورجل باع سلعته بعد العصر فحلف لقد اعطيت بها كذا وكذا حتى تفرقا على ذلك ورجل على فضل ماء لمنعه ابن السبيل . " (2)

40 - حدثنا ابو حامد محمد بن هرون (3) ثنا خالد بن يوسف ثنا عبد العزيز بن محمد وهو الدروزي ثنا يزيد بن الهاد عن محمد بن ابراهيم عن عامر

(1) ابوداود ، اشربة ، 5 : النسائي ، اشربة ، 45 ، 46 : ابن ماجه ، اشربة ، 3 : الدارمي ، اشربة ، 3 : احمد بن حنبل ، 22/2 ، 98 ، 106 ، 123 .

(2) البخاري ، مساقاة ، 10 : شهادات ، 22 : احكام ، 48 : توحيد ، 24 : ابوداود ، بيوع ، 60 : لباس ، 25 : النسائي ، زكاة ، 69 ، 77 : بيوع ، 5 : ابن ماجه ، تجارات ، 30 : جهاد ، 42 : الدارمي ، بيوع ، 63 : احمد بن حنبل ، 253/2 ، 480 ، 148/5 ، 158 ، 162 ، 177 .

(3) هو ابو حامد محمد بن هارون بن عبد الله الحضرمي البغدادي . توفي سنة 321 هـ / 933 م ، انظر ترجمته : الخطيب تاريخ بغداد ، 358/3 - 359 : الذهبي ، سير اعلام ، 25/15 : العبر ، 188/2 : الصفدي ، الوافي بالوفيات ، 148/5 : ابن العماد ، الشذرات ، 291/2 .

ابن سعد عن عباس بن عبد الملك المطلب (1) انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول :
" ذاق طعم الايمان من رضى بالله ربا وبالاسلام ديناً وبمحمد صلى الله عليه وسلم
رسولاً . " (2)

41 - حدثنا ابو حامد الحضرمي ثنا المنذر ان الوليد الجاودي ثنا قرة
بن سليمان ثنا الخليل عن يحيى بن صالح عن ابيه عن ابي هريرة ان رجلاً من الانصار
قال ، يا رسول الله انى اسمع منك الحديث اشتهى احفظه فلا احفظه فقال رسول
الله صلى الله عليه وسلم : " استعن بيمينك . " (3)

42 - حدثنا ابو حامد محمد بن هارون الحضرمي ثنا خالد بن يوسف ثنا
ابو عوانة عن ابى اسحق عن عامر عن عبد الله بن عباس قال مر النبي صلى الله عليه
وسلم على قبر فقال : " قبر من هذا ، قالوا قبر فلان ، قال ما منعكم ان تخبروني
به ، قالوا حشينا عليك يا رسول الله الليل ، فقال () وتقدم فعلى عليه
وصف اصحابه خلفه . " (4)

-
- (1) هو عباس بن عبد المطلب القرشي الهاشمي ، عم رسول الله صلى الله
عليه وسلم . توفي سنة 32 هـ / 653 م ، انظر ترجمته : ابن هشام ،
السيرة ، 42/4 ، 87 ، 304 : ابن سعد ، الطبقات ، 5/4 -
34 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 164/3 - 167 : ابن حجر ، الاصابة ،
271/2 : الزركلى ، الاعلام ، 35/4 .
(2) مسلم ، ايمان ، 56 : احمد بن حنبل ، 208/1 .
(3) الترمذى ، قرآن ، 3 : الفتح الكبير ، 179/1 : كشف الخفاء ،
129/1 .
(4) احمد بن حنبل ، 444/3 .

43 - حدثنا ابو حامد ثنا علي بن شعيب ثنا ابو قطن عن يونس بن عمرو عن مجاهد عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " ان الله عز و جل يباهى باهل عرفات . " (1)

44 - حدثنا ابو جعفر احمد بن اسحق بن البهلول القاضى قال حدثنى ابي قال اخبرنا سالم بن نوح عن يونس عن الحسن عن عبد الرحمن بن سمرة (2) قال قال لى رسول الله صلى الله عليه وسلم : " يا عبد الرحمن بن سمرة اذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيرا منها فات الذى هو خير وكفر عن يمينك . " (3)

45 - حدثنا احمد بن اسحق القاضى (4) قال ثنا محمد بن عبد الملك

(1) مسلم، حج ، 436 : النسائى، حج ، 194 : ابن ماجة ، مناسك
56 : احمد بن حنبل ، 224/2 ، 305 .

(2) هو عبد الرحمن بن سمرة بن حبيب ابو سعيد القرشى ، توفى سنة 50 هـ /
670 م ، انظر ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 454/3 -
456 : ابن حجر ، الاصابة ، 400/2 - 401 : الزركلى ،
الاعلام ، 79/4 - 80 .

(3) البخارى ، ايمان ، 1 ، 83 : كفارات ، 9 ، 10 : احكام ، 5 ،
6 : مسلم ، ايمان ، 7 ، 11 ، 13 ، 16 ، 19 : ابوداود ، ايمان ،
12 ، 14 : النسائى ، ايمان ، 15 ، 16 : الترمذى ، ندور ، 5 ،
9 : ابن ماجة ، كفارات ، 7 : الدارمى ، ندور ، 9 : الموطأ ،
ندور ، 11 : احمد بن حنبل ، 137/4 ، 256 ، 378 ، 398 ،
428 ، 61/5 ، 62 ، 63 .

(4) هو ابو جعفر احمد بن اسحق بن بهلول بن حسان التنوحي القاضى
توفى سنة 318 هـ / 930 م ، انظر ترجمته : الزركلى ، الاعلام ،
91/1 .

الواسطي ثنا يزيد بن هرون ثنا شريك عن عاصم بن كليب عن ابيه عن وائل بن حجر (1) قال : " رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا سجد بدا بركبتيه قبل يديه واذا رفع راسه وقال يزيد مرة أخرى " واذا انهض " رفع يديه قبل ركبتيه . " (2)

46 - حدثنا احمد بن اسحق القاضي ثنا نصر بن عبد الرحمن الوشا ثنا عبد الوهاب عن سعيد عن قتادة عن انس : " ان النبي صلى الله عليه وسلم صرخ بهما جميعا الحج والعمرة . " (3)

47 - احمد بن اسحق بن بهلول ثنا ابراهيم بن سعيد الجوهري ثنا زيد بن الحباب عن معاوية بن صالح عن ابن مريم الشامي عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " الملك في قريش والقضاء في الانصار والاذان في الحبشة والسرعة في اهل اليمن . " (4)

(1) هو وائل بن حجر، توفي سنة 50 هـ/670 م ، انظر ترجمته : الخطيب ، تاريخ بغداد ، 197/1-198 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 435/5-436 : ابن حجر ، الاصابة ، 628/3-629 : الزركلي ، الاعلام ، 117/9 .

(2) الترمذي ، صلاة ، 199 : التسائي ، تطبيق ، 38 ، 93 : الدارمي ، صلاة ، 74 .

(3) احمد بن حنبل ، 207/3 ، (ولفظه : " ان رسول الله صلى الله عليه وسلم صرخ بهما جميعا اوليى بهما جميعا ") .

(4) الترمذي ، مناقب ، 71 : احمد بن حنبل ، 364/2 . (ولفظه مثل حد يثنا الا انه قال : " وقال زيد مرة يحفظه والامانة في الازد يعني يمن . ") انظر لهذا الى الترمذي .

48- حدثنا ابو بكر احمد بن القسم النسابوري اخو ابى الليث (1)

قال ثنا ابو همام ثنا اسمعيل عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر من اقنى كلبا
الا كلب صيد او ماشية نقص من عمله كل يوم قيراطان. (2)

49- حدثنا احمد بن نصير (3) ثنا ابو همام ثنا اسمعيل وهو ابن

جعفر عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر قال : " كان رسول الله صلى الله عليه
وسلم يصلي على راحلته حيث ما توجهت به في السفر. " (4)

(1) هو احمد بن القاسم ، توفي سنة 320 هـ / 932 م ، انظر ترجمته :

الخطيب ، تاريخ بغداد ، 352/4 : الذهبي ، سير اعلام ، 14 /

466 : العبر ، 2 / 8 : ابن العماد ، الشذرات ، 285/2 .

(2) البخاري ، حرث ، 3 : بدأ الخلق ، 17 : ذبائح ، 6 : مسلم ،

مساقات ، 50-54 ، 57 ، 61 : الترمذي ، صيد ، 17 : النسائي ،

صيد ، 12 ، 13 ، 14 : ابن ماجه ، صيد ، 2 : الدارمي ، صيد ، 2 :

الموطا ، استئذان ، 12 ، 13 : احمد بن حنبل ، 3/2 ، 4 ، 8 ،

37 ، 47 ، 60 ، 101 ، 113 ، 219 / 5 ، 220 .

(3) هو أيضا نفس احمد بن القاسم اخو ابى الليث نسب باسم جده

انظر الخطيب ، تاريخ بغداد ، 352/4 : الذهبي ، العبر ، 2 / 8 .

(4) البخاري ، صلاة ، 31 ، وتر ، 6 : حج ، 82 : مغازي ، 33 : مسلم ،

صلاة ، 248 : مسافرين ، 23 ، 33 ، 37 ، 40 : مساجد ، 32 :

ابوداود ، سفر ، 8 ، 9 : الترمذي ، صلاة ، 143 ، 144 : وتر ،

14 ، النسائي ، صلاة ، 23 : قبلة ، 2 : قيام الليل ، 33 : ابن

ماجه ، اقامة ، 127 : الدارمي ، صلاة ، 181 ، 213 : الموطا ،

سفر ، 22 ، 25 : احمد بن حنبل ، 4/2 ، 7 ، 13 ، 20 ، 38 ،

40 ، 56 ، 66 ، 72 ، 75 ، 81 ، 105 ، 125 ، 132 ، 138 ،

73/3 ، 203 ، 330 ، 363 ، 378 ، 388 ، 444 ، 447 .

50 - حدثنا احمد بن نصر ثنا ابو سالم الرواس ثنا ابو حفص العبدى عن ابان عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من رفع قرطاسا من الارض فيه بسم الله الرحمن الرحيم اجلا لا لله عز وجل ان يداس كعب عند الله من الصديقين وخفف عن والديه وان كان مشركين . " (1)

51 - حدثنا احمد بن نصر اخو ابى الليث قال ثنا لوين ثنا ابو الاحوص عن سعيد بن مسروق عن ابى حازم عن ابى هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " ان الشديد من الرجال ليس بالصرعة ولكن الشديد من غلب نفسه : " (2)

52 - حدثنا ابو القاسم عبد الوهاب بن ابى حية المروزي (3) ثنا اسحق يعنى ابن ابى اسرائيل ثنا حماد بن زيد عن ايوب نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " ان اصحاب الصور يعذبون يوم القيامة فيقال لهم احيوا ما خلقتم . " (4)

(1) رواه الدارقطني انظر الحديث كشف الخفاء للعجلوني 2/

345-346، رقم الحديث 2484 .

(2) البخارى، ادب، 76 : مسلم، 1، 107، 108 : الموطا، حسن

الخلق، 12 : احمد بن حنبل، 236/2، 268، 507 .

(3) انظر ترجمته، ابن الاثير، الغاية، 480/1 .

(4) البخارى، لباس، 92، 95 : نكاح، 76 : بيوع، 40 : توحيد،

56 : مسلم، لباس، 96 : النسائي، زينة، 112 : ابن ماجة،

تجارات، 5 : الموطا، استئذان، 8 : احمد بن حنبل، 20/2،

55، 101، 126، 380، 6 / 70، 80، 223، 246، (وفى

حديثهم زيادة : " ان البيت الذى فيه الصور لا تدخله الملائكة ")

انظر البخارى، نكاح، 76 .

53 - حدثنا ابن ابي حية ثنا عيسى بن يوسف ثنا ابو بكر بن عياش ثنا
ابو اسحق عن عاصم بن ضمرة قال سألنا عليا عليه السلام (1) عن صلاة رسول الله
صلى الله عليه وسلم قال : " ومن يطيق ذلك ، قلنا اطقنا ، قال كان يميل
حتى اذا كانت الشمس من مطلعها قدر مغربها صلى العصر اربع ركعات ثم صلى
الظهر بعد الزوال اربعا وبعد الظهر ركعتين وقبل المغرب اربعا . " (2)

54 - حدثنا ابن ابي حية ثنا محمد يعني ابن صالح ثنا هشيم عن حجاج
عن عبد الرحمن بن الاسود عن ابيه عن عائشة رضی الله عنها قالت : " كنت اقل
قلايد هدى رسول الله صلى الله عليه وسلم بيدي بيعث وهو حلال حتى ينحر
هديه . " (3)

(1) هو علي بن ابي طالب القرشي الهاشمي ، ابن عم رسول الله صلى
الله عليه وسلم ، توفي سنة 40 هـ / 661 م ، انظر ترجمته : ابن
هشام ، السيرة ، 262/1 - 264 : 123/2 - 141 : ابن سعد ،
الطبقات ، 19/3 - 40 : الذهبي ، التذكرة ، 10/1 - 13 : معرفة
القراء ، 30/1 - 32 : ابن حجر ، الاصابة ، 507/2 : السيوطي ،
طبقات الحفاظ ، 17 : كحالة ، معجم المؤلفين ، 112/7 :
الزركلي ، الاعلام ، 107/5 - 108 : الاظمي ، الدراسات ، 127 .
(2) النسائي ، امامت ، 65 : ابن ماجة ، امامت ، 109 .

(3) البخاري ، حج ، 107 ، 110 : اضاحي ، 15 : مسلم ، حج ، 359 -
369 ، 370 : ابوداود ، مناسك ، 16 : الترمذي ، حج ، 70 :
النسائي ، مناسك ، 65 ، 69 ، 72 : ابن ماجة ، مناسك ، 94 :
الدارمي ، مناسك ، 86 : احمد بن حنبل ، 35/6 ، 36 ، 82 ، 85 ،
91 ، 102 ، 127 ، 174 ، 180 ، 183 ، 185 ، 190 ، 191 ،
200 ، 208 ، 213 ، 216 ، 218 ، 225 ، 236 ، 253 ، 262 .

55 - حدثنا ابن ابي حية ثنا ابن صالح ثنا هشيم وعبيد عن ابراهيم عن الاسود عن عائشة رضی الله عنها قالت : " وهو حلال مقيم حتى ينحره ديه . " (1)

56 - حدثنا ابوسعید الحسن بن علی العدوی البصری ثنا طالوت بن عباد ثنا فضال بن جبیر قال سمعت ابا امامة الباهلی يقول سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : " لو جاز لاحد ان يسجد لاحد من دون الله لأمرت المرأة ان تسجد لزوجها لعظم حقه عليها . " (2)

57 - حدثنا ابوسعید ثنا كامل بن طلحة ثنا ابو هشام القناد قال كنت احمل المتاع من البصری الى الحسن بن علی عليه السلام (3) وكان يماكنی لا اقوم من عنده حتى يهب عامته ويقول : " ان ابي حدثني ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال المغبون لا محمود ولا ماجور . " (4)

(1) مثل الحديث الاول من المأخذ .
(2) ابوداود ، نكاح ، 40 : الترمذی ، رضاع ، 10 : ابن ماجه ، نكاح ، 4 : احمد بن حنبل ، 381/4 ، 228/5 ، 76/6 . (ولفظهم : لو كنت أمرا احدا ان يسجد لأحد لا مرت النساء ان يسجدن لا زواجهن لما جعل الله لهم عليهن من الحق .)

(3) هو حسن بن علی بن ابي طالب ابو محمد الهاشمی القرشي احد سبطی رسول الله صلى الله عليه وسلم ، توفي سنة 50 هـ / 670 م ، انظر ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 10/2 - 16 : ابن حجر الاصابية ، 331-328/1 الزركلي ، الاعلام ، 214/2 - 215 .

(4) رواه ابو يعلى عن الحسين ، والطبرانی عن الحسن والحطیب عن ابها . وقال المناوی : " هذا الحديث حسن . انظر كشف الحفاء 298/2 ، رقم الحديث 2322 .

58 - حدثنا ابو سعيد ثنا حوثة بن اشرس العبدى ابو عامر ثنا ابو حماد بن سلمة عن بهز بن حكيم عن ابيه عن جده (1) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من بدل دينه فاقلوه . " (2)

59 - حدثنا ابو سعيد بن عبد الجبار الكريسي ابو عثمان ثنا حماد بن سلمة عن عاصم عن زر عن عبد الله قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من اعان ظالما سلطه الله عليه . " (3)

60 - حدثنا ابو القسم بدر بن الهيثم القاضى (4) ثنا على بن المنذر قال ثنا ابن فضيل ثنا حصين بن عبد الرحمن عن ابي عطية (5) قال كتب الينا عمر ، ان مفرس بالفارسية هو الايمان فمن قلتم له ذلك من لا يفقه لسانكم فقد امتموه . " (6)

(1) هو حكم بن سفيان بن عثمان ، انظر ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 35/2

(2) البخارى ، جهاد ، 149 : الاعتصام ، 28 : استتابة ، 2 : ابو داود ، حدود ، 1 : الترمذى ، حدود ، 25 : النسائى ، تحريم ، 14 : ابن ماجه ، حدود ، 2 : احمد بن حنبل ، 7/2 ، 282 ، 283 ، 231/5 .

(3) انظر كشف الحفاء ، 315/2 وقال فيه معناه صحيح .

(4) هو ابو القسم بدر بن الهيثم ، توفى سنة 317 هـ / 929 م ، انظر ترجمته ، الخطيب ، تاريخ بغداد ، 107/7 - 108 : الذهبى ، سير الاعلام ، 530/14 - 531 : العبر ، 169/2 : الصفدى ، الوافى بالوفيات ، 94/10 : ابن كثير ، البداية ، 163/11 .

(5) انظر ترجمته : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 216/6

(6) ولم اظفر له بماخذ .

61- حدثنا اخو زبير سعيد بن محمد بن عثمان (1) ثنا ابو اسحق يعنى ابن ابى اسرائيل ثنا عبد العزيز بن محمد عن عمرو بن عمر عن سعيد ابن ابى سعيد المقبرى عن ابى هريرة انه قال يا رسول الله من اسعد الناس بشفاعتك يوم القيامة قال: " لقد طننت يا ابا هريرة ان لا يسألنى عن هذا الحديث احد اولى منك لما رأيت من حرصك على الحديث ، ان اسعد الناس بشفاعتى يوم القيامة من قال لا اله الا الله خالعا من قبل نفسه . " (2)

62- حدثنا اخو زبير ثنا اسحق بن عبد الرزاق ثنا معمر عن الزهرى عن سالم عن ابى هريرة عن ابن عمر ان النبى صلى الله عليه وسلم رأى على عمر قميصا ابيض فقال النبى صلى الله عليه وسلم : " جدي قميصك هذا ام غسيل ، فقال حسبت قال ، انه غسيل ، فقال النبى صلى الله عليه وسلم البس جديدا او عث حميذا او مت شهيدا . " (3)

63- حدثنا سعيد بن محمد ثنا اسحق بن حماد بن زيد عن ايوب عن ابى قلابة عن ابى اسما الرحبى عن ثوبان (4) مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم

-
- (1) هو ابو عثمان البعدادى ، توفى بعد سنة 320 هـ / 932 م ، انظر ترجمته : الحطيب ، تاريخ بغداد ، 106/9 : الذهبى ، سير الاعلام ، 23/15 .
- (2) البحارى ، علم ، 33 : رقاق ، 51 : احمد بن حنبل ، 373/2 .
- (3) ابن ماجه ، لباس ، 2 : احمد بن حنبل ، 89/2 .
- (4) هو ثوبان بن جَدْد مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، توفى سنة 54 هـ / 674 م ، انظر ترجمته : ابونعيم ، حلية الاولياء ، 180/1 : ابن عبد البر ، الاستيعاب ، 209/1 : ابن الاثير ، اسد الغابة ، 296/1-297 : ابن حجر ، الاصابة ، 204/1 .

قال : " اخوف ما اخاف على امتي المظلون . " (1)

64 - حدثنا ابو نصر حبشون بن موسى الخلال (2) ثنا عبد الله بن ايوب

ثنا داود بن المخبر ثنا هناع بن بسطام عن اسحق بن مرة عن انس بن مالك قال
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " من اصاب لا ينوي ظلم احد غفر له ما
جنا . " (3)

65 - حدثنا ابو نصر حبشون ثنا الفضل بن يعقوب الزحامي ثنا سعيد

ابن سلمة ثنا ليث بن ابي سليم عن مجاهد عن ابي هريرة قال سئل النبي صلى
الله وسلم من اشد الناس بلا قال : " الانبياء والنبيون ثم الصالحون . " (4)

(1) ابوداود ، فتن ، 1 : الترمذى ، فتن ، 51 : ابن ماجه ، فتن ،

9 : الدارمى ، مقدمة ، 23 (لفظه : " انما اخاف على امتى

الائمة ، المظلمين وفى حديث آخر : ان اخوف ما اخوف عليكم

الائمة المظلمين ") : رقاق ، 39 : احمد بن حنبل ، 42/1 ،

123/4 ، 145/5 ، 278 ، 284 .

(2) هو ابو نصر البغدادي توفى سنة 331 هـ / 942 م ، انظر

ترجمته : الخطيب ، تاريخ بغداد 290/8 : الذهبى ، سير

اعلام ، 316/15 .

(3) رواه ابن عساكر عن انس ، انظر الفتح الكبير 162/2 .

(4) البخارى ، مرضى ، 3 : الترمذى ، زهد ، 57 : ابن ماجه

فتن ، 23 : الدارمى ، رقاق ، 67 (زيد عليه : " ثم الامثل

فالامثل من الناس يتلى الرجل على حسب دينه فان كان فى دينه

صلاة زيد فى بلائه وان كان فى دينه رقة خفف عنه وما يزال البلاء

بالعبد حتى يمشى على ظهر الارض ليس عليه خطيئة . ") : احمد بن

حنبل ، 172/1 ، 174 ، 180 ، 185 ، 369/6 .

66 - حدثنا ابو عبيد القسم بن اسمعيل المحاملى (1) ثنا خلاد بن اسلم الصفاد ثنا ابو همام يعنى محمد بن الزيرقان ثنا يونس عن محمد بن ميمون عن ابي هريرة قال انكم لم تزالوا فى صلاة ما انتظرتم الصلاة قال النبى صلى الله عليه وسلم : " ان الملكة تصلى على احدكم مادام فى صلاة اللهم اغفر له اللهم ارحمه ما لم يحدث. " (2)

67 - حدثنا ابو على اسمعيل بن العباس الوراق (3) ثنا محمد بن اسمعيل ثنا وكيع قال ثنا عبد الله بن سعيد بن ابى هند عن ابيه عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " نعمتان مغبون فيهما كثير من الناس الصحة والفراغ. " (4)

(1) هواخو المحاملى ، توفى سنة 323 هـ / 934 م ، انظر ترجمته : الخطيب ، تاريخ بغداد ، 447/12 - 448 : الذهبى ، العبر ، 199/2 : سير اعلام ، 263/15 : ابن العماد ، الشذرات ، 300/2 .

(2) الموطأ ، سفر ، 54 : احمد بن حنبل ، 144/1 ، 147 ، 261/2 .

(3) توفى سنة 323 هـ / 934 م ، انظر ترجمته : الخطيب ، تاريخ 300/6 : الذهبى ، سير اعلام ، 74/15 .

(4) البحارى ، رقاق ، 1 : الترمذى ، زهد ، 1 : ابن ماجه ، زهد ، 15 : الدارمى ، رقاق ، 2 (ولفظه : " ان الصحة والفراغ نعمتان من نعم الله مغبون فيهما كثير من الناس ") : احمد بن حنبل ، 258/1 ، 344 .

68 - حدثنا ابو بكر عبد الله بن زياد النيسابورى (1) ثنا على بن سعيد

بن جرير ثنا محمد بن المبارك الصورى ثنا المغيرة بن عبد الرحمن عن ابي الزيات عن
الاعرج عن ابي هريرة قال : "قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم باليمين مع
الشاهد . " (2)

69 - حدثنا ابو بكر النيسابورى ثنا حاجب بن سليمان ثنا ابو اسامة ثنا

عبد الحميد بن جعفر عن العلى بن عبد الرحمن بن يعقوب عن ابيه عن ابي هريرة
عن ابي بن كعب (3) قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : " ما انزل فى
التوراة ولا الانجيل ولا فى القرآن مثل فاتحة القرآن وهى السبع المثاني . " (4)

(1) توفى سنة 324 هـ/935 م ، انظر ترجمته : الذهبى ، سير اعلام ،
266/15 : العبر ، 22/2 : ابن العماد ، الشذرات ، 302/2 .
(2) ابوداود ، اقصية ، 21 : الترمذى ، احكام ، 13 : ابن ماجه ،
احكام ، 31 : الموطأ ، اقصية ، 5 ، 6 ، 7 : احمد بن حنبل ، 3/
305 ، 285/5 .

(3) هو صحابى جلى توفى سنة 22 او 32 هـ/642 او 652 م ،
انظر ترجمته : مسند احمد ، 113/5-114 : ابن سعد ،
الطبقات ، 2/3-59 : ابن ابى خاتم ، الجرح والتعديل ، 2/
290 : ابونعيم ، الحلية اوليا ، 250/1-256 : ابن عبد البر ،
الاستيعاب ، 126/1 : ابن الاثير ، اسد ، 61/1 : النووى ،
تهذيب الاسماء ، 108/1-110 : الذهبى ، التذكرة ، 16/1 :
العبر ، 23/1 : المعرفة ، 31/1 : ابن حجر ، التهذيب ، 1/
187 : الاصابة ، 26/1 : السيوطى ، طبقات الحفاظ ، 5 :
ابن العماد ، الشذرات ، 32/1-33 .

(4) الترمذى ، تفسير سورة ، 15 : زيد عليه : " وهى مقسومة بينى وبين
عبدى ولعبدى ما سأل " . : النسائى ، افتتاح ، 26 : احمد بن
حنبل ، 413/2 ، 114/5 .

70 - حدثنا ابو القسم بن منيع ثنا الصلت بن مسعود الحدري ثنا عسى
بن عثمان التميمي ثنا عبد الله بن طاوس عن ابيه عن ابن عباس قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم : "بئس البيت الحمام فقال قائل يا رسول الله انه يتداوى فيه
المريض ويذهب فيه الوسخ قال فان فعلتم فلا تفعلوا الا وانتم مستزون . " (1)

71 - حدثنا احمد بن محمد بن الجراح ثنا محمد بن عبد النور الخزاز
المقري ثنا احمد بن مفضل عن سفيان الثوري عن حبيب بن ابي ثابت عن عاصم بن
حمزة عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : "يا علي اذا اكتسب
الناس الى خالفهم بانواع البر فاكتسب اليه بانواع العقل تسبقهم بالزلفة في
الدنيا والدرجات في الآخرة . " (2)

(1) انظر كشف الحفاء ، 347/1 رقم الحديث 933 (ولفظه :
"بئس البيت الحمام ترفع فيه الاصوات وتنكشف فيه العورات ") .
(2) ولم اظفر له بماخذ .